

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Προσδιοριστικοί Παράγοντες της Σύγκλισης και το Κατακεφαλήν ΑΕΠ στην Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ :
ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ
ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΣΑΡΡΗΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΜΜΑΣ

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Α.

ΠΑΤΡΑ 2010

Πρόλογος - Περίληψη

Σκοπός της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας είναι η παράθεση και ανάλυση των παραγόντων που οδήγησαν τις οικονομίες των χωρών της ΟΝΕ στη σύγκλιση καθώς και η ανάλυση του σημαντικότερου δείκτη οικονομίας ενός κράτους, του ΑΕΠ. Θα σας παρουσιάσουμε μια ιστορική αναδρομή από το 1950 έως το 2008-9 και θα αναλύσουμε όλα τα στάδια προς την δημιουργία της ΟΝΕ. Θα αναλύσουμε τους λόγους δημιουργίας της ΟΝΕ τι δηλαδή θα βοηθούσε χώρες όπως η Ελλάδα, καθώς επίσης και όλους τους παράγοντες της σύγκλισης καθώς και τους μηχανισμούς σύγκλισης . Τέλος θα παραθέσουμε στοιχεία για το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις χώρες τις ΕΕ καθώς και μια ανάλυση για το ΑΕΠ ανά κάτοικο στην Ελλάδα.

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1 ^ο	
Πρόλογος-Περίληψη	2
Περιεχόμενα	3
Εισαγωγή	4
1.1 Η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση	4
1.2 Η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ένωση	11
Κεφάλαιο 2 ^ο	
Οι Λόγοι και η Σύγκλιση	16
2.1 Οι Λόγοι της Οικονομικής Ένωσης	16
2.1.2 Η Οικονομική Σύγκλιση	21
2.2 Οι Παράγοντες της Σύγκλισης	24
2.2.1 Η Ελλάδα Εισέρχεται στην ΟΝΕ	25
2.2.2 Οι Παράγοντες Σύγκλισης στην Ελληνική Οικονομία	30
2.2.2.1 Η Εξέλιξη του Πληθωρισμού	30
2.2.2.2 Η Εξέλιξη των Δημοσιονομικών	34
2.2.2.3 Η Εξέλιξη της Συναλλαγματικής Ισοτιμίας	38
2.2.2.4 Η Εξέλιξη των Μακροπρόθεσμων Επιτοκίων	41
Κεφάλαιο 3 ^ο	
Το ΑΕΠ ανά Κάτοικο στην ΕΕ και στην Ελλάδα	42
3.1 Η Πραγματική Σύγκλιση και το ΑΕΠ στην Ελλάδα και στην ΕΕ	43
3.1.1 Δημόσια Έσοδα	56
3.1.2 Δημόσιες Δαπάνες	57
3.1.3 Δημόσιο Χρέος	59
3.2 Συγκρίνοντας	61
Κεφάλαιο 4 ^ο	
Παράρτημα	67
4.1 Συμπληρωματικοί Πίνακες για τα Οικονομικά των Χωρών	67
4.2 Άρθρα της Συνθήκης Σύγκλισης	71
Βιβλιογραφία	74

1. Εισαγωγή

Στόχος της εργασίας αυτής είναι η παράθεση και ανάλυση των παραγόντων που οδήγησαν τις οικονομίες των χωρών της ΟΝΕ στη σύγκλιση καθώς και η ανάλυση του σημαντικότερου δείκτη οικονομίας ενός κράτους, του ΑΕΠ.

Στο **πρώτο κεφάλαιο** αναφέρουμε γενικά για την ιστορία προς την Ευρωπαϊκή ενοποίηση, πώς και γιατί δημιουργήθηκε, ποιοι συμμετείχαν αρχικά ποιοι μετέπειτα. Δηλαδή μια ιστορική αναδρομή-εισαγωγή από το 1950 έως το 2008-9. Επίσης αναφέρουμε αναλυτικά όλα τα στάδια προς την δημιουργία της ΟΝΕ.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** αναφέρουμε τους λόγους δημιουργίας της ΟΝΕ, σε τι δηλαδή θα βοηθούσε χώρες όπως η Ελλάδα, καθώς επίσης σε αυτό το κεφάλαιο αναλύουμε όλους τους παράγοντες της σύγκλισης καθώς και τους μηχανισμούς σύγκλισης.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** παραθέτουμε αναλυτικά στοιχεία για το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις χώρες τις ΕΕ καθώς και μια ανάλυση για το ΑΕΠ ανά κάτοικο στην Ελλάδα.

1.1 Η Ευρωπαϊκή ενοποίηση

Η πορεία της Ευρωπαϊκής ενοποίησης ξεκίνησε με έξι κράτη, τα οποία χρησίμευσαν σαν σκαπανείς για να ανοίξουν έναν άγνωστο δρόμο. Άλλα Ευρωπαϊκά κράτη δεν ήθελαν και άλλα δεν μπορούσαν να πάρουν μέρος στην πορεία. Κάποια κράτη υποδείκνυαν άλλη πορεία για την Ευρώπη. Κάποια άλλα κράτη παρακολουθούσαν σαν θεατές τις πρώτες κατακτήσεις των πρωτοπόρων και άρχισαν να προσέρχονται στην πορεία, μόνον όταν διαπίστωσαν ότι αυτή ακολουθούσε τον σωστό δρόμο. Τελικά, μετά μισό αιώνα συνεχούς προόδου, όλα τα Ευρωπαϊκά έθνη ακολουθούν ή θέλουν να ακολουθήσουν την κοινή πορεία, έστω και αν μερικά σέρνουν ακόμη τα βήματά τους και επιδιώκουν να ανακόψουν την ταχύτητα των προπορευμένων.

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος είχε αφήσει την Ευρώπη διαιρεμένη σε δύο πολύ διάφορες ομάδες κρατών. Στην Ανατολική Ευρώπη, η Σοβιετική Ένωση με την εδαφική και πληθυσμιακή υπεροχή της Ρωσίας και με μια ενωτική ιδεολογία που είχε απήχηση σε πάμφτωχους λαούς μπορούσε εύκολα να προσαρτήσει τις γειτονικές της χώρες και να εγκαθιδρύσει φιλικά προς αυτήν καθεστώτα. Επιπλέον μπορούσε να τους προσφέρει μια κάποια ασφάλεια (αν και υπό δικτατορικά καθεστώτα), μια ευρεία αγορά για τις εισαγωγές και εξαγωγές τους (αν και υπό ρωσική δεσποτεία) και μια σχετική εξασφάλιση των βασικών αναγκών των λαών τους, της τροφής και της στέγης. Στη Δυτική Ευρώπη, στη δεκαετία του 50, η ευημερία των λαών δεν ήταν πολύ καλύτερη από εκείνη της Ανατολικής. Μολονότι, στα περισσότερα Δυτικοευρωπαϊκά κράτη οι λαοί ζούσαν υπό δημοκρατικά καθεστώτα και απολάμβαναν κάποιων στοιχειωδών δικαιωμάτων και της ελευθερίας του λόγου, η οικονομική κατάσταση της μεγάλης πλειοψηφίας δεν ήταν πολύ καλύτερη από εκείνη των ανατολικών γειτόνων τους. Επιπλέον, τα αδύναμα δημοκρατικά καθεστώτα τους απειλούνταν τόσο από το εξωτερικό - την αλαζονική υπερδύναμη που γινόταν βαθμιαία η Σοβιετική Ένωση - και από το εσωτερικό - τα φιλικά προς αυτήν πολιτικά κόμματα.

Ήταν λοιπόν αυτή η απειλή το βασικό κίνητρο για την Ευρωπαϊκή ενοποίηση; Ασφαλώς, ήταν ένας λόγος για συνεργασία, αλλά όχι ο σπουδαιότερος. Για να αντιμετωπίσουν τη Σοβιετική απειλή, τα περισσότερα Δυτικοευρωπαϊκά κράτη είχαν ενταχθεί, ήδη από το 1949, στον Οργανισμό του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO) και επομένως υπό την Αμερικανική πυρηνική ασπίδα. Αυτή η ασπίδα παρείχε μεγαλύτερη προστασία από εξωτερική απειλή από οποιαδήποτε ενοποίηση των ανεπαρκών στρατευμάτων τους. Αλλά αυτή η ασπίδα δεν μπορούσε να προστατεύσει τα ασθενικά δημοκρατικά καθεστώτα από τις κοινωνικές αναταραχές πληθυσμών που βρίσκονταν κοντά ή και κάτω από το ελάχιστο όριο επιβίωσης. Για να αντιμετωπίσουν αυτή την απειλή, οι αδρανείς οικονομίες αυτών των κρατών έπρεπε να τεθούν σε κίνηση για να απορροφήσουν τους άνεργους και απένταρους πληθυσμούς. Αυτές οι οικονομίες είχαν απομονωθεί ή μια από την άλλη και από τον υπόλοιπο κόσμο με υψηλούς τελωνειακούς και άλλους φραγμούς, οι οποίοι επέτρεπαν σε μερικές ανεπαρκείς κρατικές και ιδιωτικές επιχειρήσεις να επιζούν στην προστατευμένη εσωτερική αγορά, αλλά απέτρεπαν το εξωτερικό εμπόριο και τον ανταγωνισμό και, επομένως, την ανάπτυξη που μπορούσαν να υποκινήσουν. Για να τονωθεί η ανάπτυξη των Δυτικοευρωπαϊκών οικονομιών, έπρεπε να γκρεμιστούν οι μεταξύ

τους φραγμοί. Αλλά, και πάλι, το κίνητρο της απελευθέρωσης του εμπορίου δεν ήταν από μόνο του αρκετό για να ενεργοποιήσει την Ευρωπαϊκή ενοποίηση. Χρειαζόταν πολιτική απόφαση να επιδιωχθεί αυτή η απελευθέρωση μέσω της πολυεθνικής ολοκλήρωσης μάλλον παρά μέσω της διακυβερνητικής συνεργασίας.

Ο απλός τρόπος για την απελευθέρωση του εμπορίου στην Ευρώπη ήταν η δημιουργία μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών μέσω διακυβερνητικής συνεργασίας.

Αυτή τη μέθοδο υποδείκνυαν ιδίως η Μεγάλη Βρετανία και οι Σκανδιναβικές χώρες. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, η απελευθέρωση του εμπορίου στην Ευρώπη μπορούσε να επισπεύσει και να ξεπεράσει τις διεργασίες που είχαν ξεκινήσει από το 1947 σε διεθνές επίπεδο στα πλαίσια της Γενικής Συμφωνίας περί Δασμών και Εμπορίου (GATT). Θα μπορούσε έτσι να οδηγήσει σε πλήρη εξάλειψη των δασμολογικών εμποδίων, χωρίς εκχωρήσεις εθνικής κυριαρχίας. Παράλληλα, μια ελεύθερη από νομικούς καταναγκασμούς διακυβερνητική συνεργασία για την οικονομική ανάπτυξη μπορούσε να αναπτυχθεί μεταξύ των Δυτικοευρωπαϊκών κρατών και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την Οικονομική Συνεργασία. Αυτός είχε ιδρυθεί στις αρχές της δεκαετίας του 50 για να διαχειριστεί το Σχέδιο Μάρσαλ των ΗΠΑ για την ανοικοδόμηση της Ευρώπης και αργότερα εξελίχθηκε στον σημερινό Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), ο οποίος περιλαμβάνει τις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες, τις ΗΠΑ, άλλες αγγλοσαξονικές χώρες και την Ιαπωνία.

Αλλά ορισμένοι πολιτικοί των χωρών της ηπείρου, οι οποίες είχαν καταστραφεί από τους μεταξύ τους πολέμους, ήθελαν να προχωρήσουν πέραν της απελευθέρωσης του εμπορίου. Ήθελαν να ενώσουν τόσο στενά τις οικονομίες τους ώστε να καταστήσουν αδύνατο ένα νέο εμφύλιο πόλεμο στην Ευρώπη. Ήθελαν να δοκιμάσουν μια μέθοδο που θα συνδύαζε την απελευθέρωση του εμπορίου με την οικονομική ολοκλήρωση. Όπως το υποδηλώνει η λέξη ολοκλήρωση, ήθελαν να συνενώσουν τις χωριστές οικονομίες τους σε ένα σύνολο. Η πολυεθνική ολοκλήρωση ήταν εκείνο τον καιρό μια επαναστατική και ριψοκίνδυνη επιχείρηση. Ήταν επαναστατική, γιατί αντέβαινε στην καθιερωμένη έννοια του κράτους-έθνους και της εθνικής κυριαρχίας που πήγαζε από αυτό. Ήταν μια ριψοκίνδυνη επιχείρηση, γιατί απαιτούσε την εγκαθίδρυση υπερεθνικών εξουσιών που θα κατίσχυαν των εθνικών εξουσιών με

άγνωστες συνέπειες. Όμως, υποσχόταν να μετατρέψει τους πρώην αντιπάλους σε συνεταίρους και επιπλέον να καταστήσει αμετάκλητη την εταιρική σχέση τους. Έξι κράτη δέχτηκαν το τεράστιο στοίχημα: η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, η Ολλανδία, το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο. Αλλά δεν ήθελαν να ρισκοκινδυνεύσουν το σύνολο των οικονομιών τους σε αυτό το στοίχημα. Αποφάσισαν να ξεκινήσουν την επιχείρηση από τους τομείς του άνθρακα και του χάλυβα.

Η επιλογή των βιομηχανιών του άνθρακα και του χάλυβα δεν ήταν τυχαία. Αυτές οι βιομηχανίες ήταν, κατά τη δεκαετία του 50, ο πυρήνας των βιομηχανιών των αρχικών κρατών μελών. Συμμετέχοντας σε ένα σχέδιο, το οποίο θα έλεγχε τις πολεμικές της βιομηχανίες, η Γερμανία θα εγγυόταν, όχι μόνο με λόγια αλλά με έργα, ότι είχε εγκαταλείψει για πάντα την επιδίωξη επέκτασης του «ζωτικού χώρου» της. Επιπλέον, αν η οικονομική ολοκλήρωση επιτυγχανόταν σε αυτούς τους πολύ προστατευμένους τομείς, θα μπορούσε να επιτευχθεί και σε άλλους τομείς. Επομένως, οι τομείς του άνθρακα και του χάλυβα επιλέγηκαν σαν υπόδειγμα της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης τόσο για οικονομικούς όσο και για πολιτικούς λόγους.

Αυτή, με λίγα λόγια, ήταν η λαμπρή ιδέα του Jean Monnet, εμπνευσμένη από τις οικονομικές και πολιτικές δραστηριότητές του με τους Συμμάχους κατά τη διάρκεια του πολέμου. Διακηρύχθηκε από τον Υπουργό των Εξωτερικών της Γαλλίας, Robert Schuman, στις 9 Μαΐου 1950, ιστορική ημερομηνία για την Ευρωπαϊκή ενοποίηση. Η ΕΚΑΧ θα ήταν η πρώτη πραγματοποίηση. Η γαλλική ιδέα υιοθετήθηκε αμέσως από τον Γερμανό Καγκελάριο, Konrad Adenauer, και από τους πρωθυπουργούς της Ιταλίας, του Βελγίου, της Ολλανδίας και του Λουξεμβούργου. Μόλις ένα χρόνο μετά τη διακήρυξη του Σουμάν, οι ιδρυτικοί πατέρες είχαν συμφωνήσει τις λεπτομέρειες αυτού του πρωτότυπου σχεδίου και μπόρεσαν να υπογράψουν τη Συνθήκη της ΕΚΑΧ (βλέπε, *N.Μούσης*, 2006), στο Παρίσι στις 18 Απριλίου 1951. Τα θεσμικά όργανα που ίδρυσαν τότε - η Ανώτατη Αρχή (η οποία συγχωνεύθηκε το 1967 με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή), το Συμβούλιο των Υπουργών, η Ευρωπαϊκή Συνέλευση (η οποία εξελίχθηκε σε Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο) και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο - υπάρχουν ακόμη σήμερα, με αυξημένες βέβαια αρμοδιότητες. Η στερεότητα των οργάνων αποδεικνύει την καλή σχεδίαση του αρχικού εγχειρήματος.

Πράγματι, τα πρώτα κιάλας χρόνια λειτουργίας της δασμολογικής ένωσης του άνθρακα και του χάλυβα έδειξαν ότι το μοντέλο της ΕΚΑΧ ήταν επιτυχές και

μπορούσε να επεκταθεί σε όλους τους οικονομικούς τομείς. Ήδη τον Ιούνιο του 1955, οι υπουργοί εξωτερικών των «Έξι» εξέτασαν τη δυνατότητα δημιουργίας κοινής αγοράς για όλα τα προϊόντα καθώς και τη δημιουργία μιας ειδικής κοινότητας για την πυρηνική ενέργεια. Σύντομες διαπραγματεύσεις υπό την προεδρία του βέλγου υπουργού εξωτερικών, Paul Henri Spaak ολοκληρώθηκαν τον Απρίλιο του 1956 και στις 25 Μαρτίου 1957 οι Έξι ήταν σε θέση να υπογράψουν πάνω στον λόφο του Καπιτωλίου της Ρώμης τις Συνθήκες που ίδρυσαν την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ).

Το Ηνωμένο Βασίλειο πρότεινε τότε στους Έξι τη δημιουργία μιας ευρείας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών μεταξύ της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και των άλλων ευρωπαϊκών κρατών μελών του ΟΟΣΑ, αλλά οι συζητήσεις εγκαταλείφθηκαν το φθινόπωρο του 1958 λόγω βασικών διαφωνιών μεταξύ της Γαλλίας και του Ηνωμένου Βασιλείου (βλέπε, *N.Μούσης*, 2006). Η διάσταση μεταξύ κρατών που ήθελαν να προχωρήσουν στην οικονομική ολοκλήρωση και εκείνων που προτιμούσαν τη διακυβερνητική συνεργασία για την απελευθέρωση του εμπορίου συγκεκριμενοποιήθηκε το 1959 με τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ), στην οποία προσχώρησαν το Ηνωμένο Βασίλειο, η Νορβηγία, η Σουηδία, η Δανία, η Αυστρία, η Πορτογαλία, η Ισλανδία, η Ελβετία, και αργότερα η Φινλανδία.

Εντυπωσιασμένη πάντως από τις πρώτες επιτυχίες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, η βρετανική κυβέρνηση δεν άργησε να αναθεωρήσει τη θέση της πάνω στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Είχε αρχίσει να καταλαβαίνει ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν θα μπορούσε να διατηρήσει έναν ηγετικό ρόλο στην Ευρώπη και στον κόσμο βασιζόμενο στη διακυβερνητική συνεργασία της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών. Αυτό ήταν που το έκανε να υποβάλει επίσημα την υποψηφιότητά του, τον Αύγουστο του 1961, για να γίνει πλήρες μέλος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Η υποβολή υποψηφιότητας από το Ηνωμένο Βασίλειο ακολουθήθηκε από δύο άλλα μέλη της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών, τη Δανία και τη Νορβηγία, καθώς και από την ανεξάρτητη Ιρλανδία.

Η ένταξη αυτών των χωρών προσέκρουσε από την αρχή στην αντίθεση του προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας, στρατηγού Ντε Γκώλ, ο οποίος ήταν πολύ επιφυλακτικός για τις προθέσεις της Μεγάλης Βρετανίας και μέσα στη μέση των διαπραγματεύσεων, το 1963, δήλωσε ότι δεν ήθελε να τις συνεχίσει. Η

δεύτερη βρετανική αίτηση ένταξης, η οποία ακολουθήθηκε επίσης από την Ιρλανδία, τη Δανία και τη Νορβηγία, δεν εξετάστηκε στα σοβαρά για πολύ καιρό, λόγω των δισταγμών της Γαλλίας. Το θέμα της ένταξης αυτών των χωρών άρχισε να εξετάζεται σοβαρά μόνον μετά την παραίτηση του στρατηγού Ντε Γκώλ, τον Απρίλιο του 1969. Μετά από δύσκολες διαπραγματεύσεις, οι Συνθήκες ένταξης υπογράφηκαν στις 22 Ιανουαρίου 1972. Η ένταξη του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ιρλανδίας και της Δανίας έγινε πράγματι την 1η Ιανουαρίου 1973, μετά από την επικύρωση των Συνθηκών από τα εθνικά κοινοβούλια. Η Νορβηγία δεν εντάχθηκε τελικά στην Κοινότητα, γιατί 53,49% του νορβηγικού λαού αντιτάχθηκε με δημοψήφισμα στην ένταξη. Τα μέλη της ΕΟΚ αυξήθηκαν έτσι σε εννέα, ενώ τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών μειώθηκαν σε έξι.

Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ισπανία, οι χώρες αυτές υπέβαλαν, η πρώτη το 1975 και οι δύο άλλες το 1977, αίτηση ένταξης στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Οι χώρες αυτές προτίμησαν έτσι να συμμετάσχουν στο πρωτότυπο και επομένως ριψοκίνδυνο εγχείρημα της ΕΟΚ παρά στο σίγουρο αλλά περιορισμένο καταφύγιο της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών. Θεώρησαν ότι η πολυεθνική ολοκλήρωση μπορούσε, όχι μόνο να ενισχύσει την οικονομική τους ανάπτυξη, αλλά και να στερεώσει τα αδύναμα δημοκρατικά καθεστώτα τους, εφόσον απαιτούσε την καλή λειτουργία δημοκρατικών θεσμών στα συμμετέχοντα κράτη. Η Ελλάδα εντάχθηκε την 1η Ιανουαρίου 1981, η Ισπανία και η Πορτογαλία, την 1η Ιανουαρίου 1986. Έτσι, για ένα μικρό διάστημα, η ΕΟΚ ήταν γνωστή ως “οι Δώδεκα”.

Με την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, τον Ιούνιο του 1987, τα δώδεκα κράτη μέλη της ΕΟΚ αποφάσισαν να ολοκληρώσουν την εσωτερική αγορά τους μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1992. Ένα χρόνο πριν από αυτή την ημερομηνία, το Δεκέμβριο του 1991, αποφάσισαν, στο Μάαστριχ, να αναπτύξουν μέσα στην ενιαία αγορά μια οικονομική και νομισματική ένωση, μια συνεργασία για τις εσωτερικές και τις δικαστικές υποθέσεις και μια κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας, μετατρέποντας έτσι την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα σε Ευρωπαϊκή Ένωση, περιλαμβάνουσα μια αναμορφωμένη Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Η Ευρώπη των Δώδεκα έγινε η Ευρώπη των Δεκαπέντε, από την 1η Ιανουαρίου 1995, με την ένταξη της Αυστρίας, της Φινλανδίας και της Σουηδίας, ενώ ο Νορβηγικός λαός ψήφισε εκ νέου κατά της ένταξης στην Ένωση, με πλειοψηφία 52,8%. Τα τρία νέα κράτη στάθμισαν τα οικονομικά πλεονεκτήματα

της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης έναντι του πολιτικού μειονεκτήματος της απώλειας ορισμένων κυριαρχικών δικαιωμάτων και αποφάσισαν να πάρουν το τρένο της ολοκλήρωσης παρά το κόστος του εισιτηρίου. Τα εναπομείναντα κράτη της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (εκτός από την Ελβετία), δηλαδή η Νορβηγία, η Ισλανδία και το Λιχτενστάιν υπέγραψαν με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα τη Συνθήκη για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1994, δημιουργώντας μια μεγάλη ζώνη ελευθέρων συναλλαγών που εφαρμόζει πολλές κοινές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πολιτική ηγεσία της Ελβετίας είχε διαπραγματευτεί τη συμμετοχή στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, αλλά δεν μπόρεσε να επικυρώσει τη Συνθήκη λόγω αρνητικού δημοψηφίσματος. Είχε επίσης αντιμετωπίσει σοβαρά το ενδεχόμενο συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά το είχε εγκαταλείψει προ της αρνητικής στάσης της κοινής γνώμης, καθοδηγούμενης από εθνικιστικά ΜΜΕ.

Μετά την πτώση του Σιδηρού Παραπετάσματος το 1989, η μια μετά την άλλη οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης ζήτησαν συμμετοχή στην ΕΕ, επιλέγοντας έτσι σαφώς την πολυεθνική ολοκλήρωση έναντι της διακυβερνητικής συνεργασίας μέσα στην Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών. Η επιλογή τους οδηγήθηκε τόσο από προσδοκίες ταχύτερης οικονομικής ανάπτυξης όσο και από λόγους αυξημένης πολιτικής σταθερότητας μέσα σε μια Ένωση δημοκρατικών κρατών. Η ΕΕ ενθάρρυνε την αίτησή τους με πολιτικά και οικονομικά μέσα και ξεκίνησε διαπραγματεύσεις με την Πολωνία, την Ουγγαρία, τη Τσεχία, τη Σλοβακία, τη Σλοβενία, την Εσθονία, τη Λετονία, τη Λιθουανία καθώς και με την Κύπρο και τη Μάλτα. Μετά από την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων, αυτές οι δέκα χώρες υπέγραψαν τη Συνθήκη ένταξής τους στην Αθήνα στις 16 Απριλίου 2003 και έγιναν πλήρη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης την 1η Μαΐου 2004. Η Βουλγαρία και η Ρουμανία προσχώρησαν στην ΕΕ την 1η Ιανουαρίου 2007. Έτσι τώρα μιλάμε για την Ένωση των Εικοσιεπτά.

Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνεχίζεται. Οι διαπραγματεύσεις με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία έχουν προχωρήσει πολύ και αυτές οι χώρες αναμένεται να ενταχθούν το 2007 ή το 2008. Τον Δεκέμβριο 2004, η ΕΕ δέχτηκε να αρχίσει διαπραγματεύσεις με την Κροατία και τη Τουρκία. Όταν η οικονομική και πολιτική κατάστασή τους το επιτρέψει, όλα τα Βαλκανικά κράτη αναμένεται να ζητήσουν την ένταξή τους στην Ένωση.

1.2 Η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ένωση

Η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) είναι μια συμφωνία ανάμεσα στα συμμετέχοντα Ευρωπαϊκά έθνη να μοιράζονται ένα κοινό νόμισμα, το ευρώ, και μια κοινή οικονομική πολιτική με προκαθορισμένους όρους δημοσιονομικής ευθύνης. Υπάρχουν αυτή τη στιγμή 27 κράτη-μέλη με διαφορετικούς βαθμούς ενσωμάτωσης στην ΟΝΕ. Δεκατρία κράτη-μέλη έχουν υιοθετήσει το ευρώ: Αυστρία, Βέλγιο, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σλοβενία και Ισπανία. Τρία άλλα κράτη-μέλη, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Δανία και η Σουηδία, δεν έχουν άμεσα σχέδια υιοθέτησης του ευρώ. Έντεκα άλλα κράτη-μέλη, Κύπρος, Μάλτα, Λιθουανία, Εσθονία, Πολωνία, Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Ρουμανία και Βουλγαρία βρίσκονται σε διάφορα στάδια υιοθέτησης του ευρώ και αναμένεται να προσχωρήσουν στην Ευρωζώνη μέσα στα επόμενα δέκα χρόνια.

Αμέσως μετά από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο τα περισσότερα νομίσματα του βιομηχανοποιημένου κόσμου ήταν στενά συνδεδεμένα με το δολάριο με τον λεγόμενο «κανόνα του χρυσού» υπό το Σύστημα Bretton Woods. Η de facto υπεροχή το δολαρίου και οι αναγκαστικές υποτιμήσεις μερικών Ευρωπαϊκών νομισμάτων οδήγησαν τους Ευρωπαίους πολιτικούς να αποκαταστήσουν αυτήν την ανισορροπία μέσω μεγαλύτερης οικονομικής ενοποίησης μεταξύ των Ευρωπαϊκών εθνών.

Τα σχέδια για ένα κοινό Ευρωπαϊκό νόμισμα ξεκίνησαν το 1969 με την Αναφορά Barre, την οποία εισηγήθηκε η εξαμελής τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ). Ακολούθησε, αργότερα εκείνο το χρόνο, μια συνάντηση των Αρχηγών των Κρατών ή των Κυβερνήσεων στη Χάγη με σκοπό τον σχεδιασμό της δημιουργίας μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Η διαδικασία καθυστέρησε λόγω της κατάρρευσης του Συστήματος Bretton Woods το 1971, μετά από τη μονομερή απόφαση του Προέδρου Νίξον να καταστήσει το δολάριο αμετάτρεπτο σε χρυσό και την πετρελαϊκή κρίση του 1972. Στο μεταξύ η ΕΟΚ

μεγάλωσε και συμπεριλάμβανε πλέον εννέα κράτη, πολλά από τα οποία δίσταζαν να εγκαταλείψουν το εθνικό τους νόμισμα.

Σήμερα, οι συμμετέχουσες Ευρωπαϊκές χώρες μπορούν να ενσωματωθούν σε τρία διαφορετικά οικονομικά στάδια, τα οποία αντιστοιχούν στα ιστορικά στάδια της εξέλιξης της ΕΟΚ.

Στο πρώτο στάδιο, που ξεκινά χρονικά το 1979, καθιερώθηκε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα για τη σύνδεση των Ευρωπαϊκών νομισμάτων μεταξύ τους και την αποτροπή μεγάλων διακυμάνσεων ανάμεσα στις αντίστοιχες τιμές τους. Το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα δημιούργησε τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, στο πλαίσιο του οποίου οι συναλλαγματικές ισοτιμίες του νομίσματος κάθε κράτους-μέλους όφειλαν να περιοριστούν σε ένα στενό περιθώριο διακυμάνσεων ($\pm 2,25\%$) εκατέρωθεν μιας τιμής αναφοράς. Αυτή η τιμή αναφοράς ορίστηκε σε ένα συγκεντρωτικό καλάθι όλων των συμμετεχόντων νομισμάτων, το οποίο ονομάστηκε Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα (ECU), και σταθμίστηκε ανάλογα με το μέγεθος των οικονομιών των κρατών-μελών.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 η αγορά κάθε κράτους-μέλους ήρθε πιο κοντά με τις γειτονικές της, διαμορφώνοντας αυτό που τελικά θα ονομαζόταν Ευρωπαϊκή Κοινή Αγορά (βλέπε, *N.Μούσης*, 2006). Το διεθνές εμπόριο στην Κοινή Αγορά δυσχεραινόταν από το ρίσκο των συναλλαγματικών ισοτιμιών – παρά τη σχετική σταθερότητα που έφερε ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών – και τα αυξημένα κόστη των συναλλαγών που αυτό συνεπαγόταν. Η δημιουργία ενός κοινού νομίσματος για την Κοινή Αγορά φαινόταν μια λογική λύση και έτσι η ιδέα ενός κοινού νομίσματος επανήλθε στο προσκήνιο.

Το Φεβρουάριο του 1986 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή του Jacques Delors πέρασε την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, σκοπός της οποίας ήταν να άρει τους θεσμικούς και οικονομικούς περιορισμούς μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και να θέσει το στόχο μιας κοινής Ευρωπαϊκής αγοράς. Το 1989 έγιναν σχέδια για την υλοποίηση της ΟΝΕ σε τρία στάδια. Παρότι οι διαδικασίες του 1ου Σταδίου άρχισαν το 1979 με το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα, το πρώτο στάδιο ξεκίνησε επίσημα το 1990, όταν καταργήθηκαν οι έλεγχοι των συναλλαγματικών ισοτιμιών, απελευθερώνοντας έτσι τις κινήσεις κεφαλαίων εντός της ΕΟΚ. Το 1992 τα τρία στάδια που είχε οραματιστεί η Επιτροπή Delors τυποποιήθηκαν στη Συνθήκη του Μάαστριχτ και συμπεριέλαβαν οικονομικά κριτήρια σύγκλισης για την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος. Στην

ουσία, αυτό μεταμόρφωσε την ΕΟΚ στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα κριτήρια για την ιδιότητα του μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και για την υιοθέτηση του ευρώ διατυπώνονται σε τρία έγγραφα. Το 1ο είναι η Συνθήκη του Μάαστριχτ του 1992, που τέθηκε σε ισχύ την 1η Νοεμβρίου του 1993. Αργότερα εκείνον το χρόνο δημιουργήθηκε το 2ο, από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στην Κοπεγχάγη και τη δημιουργία των «Κριτηρίων της Κοπεγχάγης», τα οποία αποσαφήνισαν τους γενικούς στόχους της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Το 3ο είναι η Σύμβαση-Πλαίσιο που τίθεται υπό διαπραγμάτευση με κάθε υποψήφια χώρα πριν από την ένταξή της στην ΕΕ. Τα κριτήρια έχουν επίσης αποσαφηνιστεί στην νομοθεσία της ΕΕ και με αποφάσεις των Ευρωπαϊκών δικαστικών αρχών μέσα στα χρόνια.

Το 1ο Στάδιο της εξέλιξης της ΟΝΕ μπορεί να αντιστοιχιστεί με μια σημερινή υποψήφια χώρα που αρχικά πληροί τα κριτήρια της Κοπεγχάγης και κατόπιν εντάσσεται στην ΕΕ.

Το 2ο Στάδιο αρχίζει με τη σύνοδο κορυφής της Μαδρίτης τον Σεπτέμβριο του 1995 η Γερμανία υποστήριξε επιτυχώς την αλλαγή του ονόματος του ECU σε «ευρώ». Το λεγόμενο «σενάριο της Μαδρίτης» προέβλεψε επίσης και μια μεταβατική περίοδο ανάμεσα στην λογιστική καθιέρωση του ευρώ και τη χρήση του στις συναλλαγές, η οποία έπεται.

Στο δεύτερο στάδιο της ΟΝΕ δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα ως πρόδρομος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Τον Ιούνιο του 1997 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Άμστερνταμ ήρθε σε συμφωνία για το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης και δημιούργησε τον 2ο Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, που θα διαδεχόταν το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα και το Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών μετά την κυκλοφορία του ευρώ. Τον επόμενο χρόνο το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις Βρυξέλες επέλεξε έντεκα χώρες να υιοθετήσουν το ευρώ το 1999 και γεννήθηκε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, επιφορτισμένη με την αποστολή να χαράξει τη νομισματική πολιτική για την Ευρωπαϊκή Ένωση και να επιβλέπει τις δραστηριότητες του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών – των εθνικών τραπεζών που θα έθεταν σε εφαρμογή τις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, θα τύπωναν χαρτονομίσματα και θα έκοβαν νομίσματα και θα βοηθούσαν τις πρώτες χώρες του ευρώ να ικανοποιήσουν τα κριτήρια σύγκλισης.

Το 2ο Στάδιο της εξέλιξης της ΟΝΕ μπορεί να αντιστοιχιστεί με ένα πρόσφατα ενταγμένο κράτος-μέλος που εισέρχεται στον 2ο Ευρωπαϊκό

Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, όπου πρέπει να παραμείνει τουλάχιστον για δύο χρόνια, πριν υιοθετήσει το ευρώ.

Την 1η Ιανουαρίου 1999 αρχίζει το 3^ο Στάδιο και μάλιστα με την υιοθέτηση του νέου κοινού νομίσματος. Το ευρώ υιοθετήθηκε άυλα, με τις συναλλαγματικές ισοτιμίες για τα νομίσματα 11 κρατών-μελών από τα 15 που ήταν τότε να κλειδώνουν την τελευταία μέρα του 1998. Τον Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών διαδέχτηκε ο 2ος Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, ο οποίος λειτουργούσε παρόμοια με τον αρχικό Μηχανισμό, αλλά μέσα στο πλαίσιο ενός υφιστάμενου νομίσματος ευρώ. Η ΕΚΤ άρχισε να εφαρμόζει μια κοινή νομισματική πολιτική με τη βοήθεια των Κεντρικών Τραπεζών των κρατών-μελών και άρχισε η μεταβατική περίοδος των τριών ετών που είχε οριστεί στη Μαδρίτη, η οποία θα έληγε την 1η Ιανουαρίου 2002. Στο μέσο του 2000 η Κομισιόν ανακοίνωσε ότι η Ελλάδα μπορούσε επίσημα να προχωρήσει στο τρίτο στάδιο του κοινού νομίσματος την 1η Ιανουαρίου του 2001.

Το ευρώ ήταν πια μια πραγματικότητα για τις 12 χώρες τη λεγόμενης Ευρωζώνης – Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πορτογαλία και Φινλανδία. Το χρησιμοποιούσαν στη λογιστική και οι εταιρίες μπορούσαν να διεξάγουν με ασφάλεια συναλλαγές σε ευρώ, εφόσον γνώριζαν ότι οι συναλλαγματικές ισοτιμίες μεταξύ των κρατών-μελών ήταν κλειδωμένες. Οι τιμές σε ευρώ εμφανίστηκαν στους τραπεζικούς λογαριασμούς δίπλα στο εθνικό νόμισμα, ώστε ο κόσμος να εγκλιματιστεί στον νέο νόμισμα.

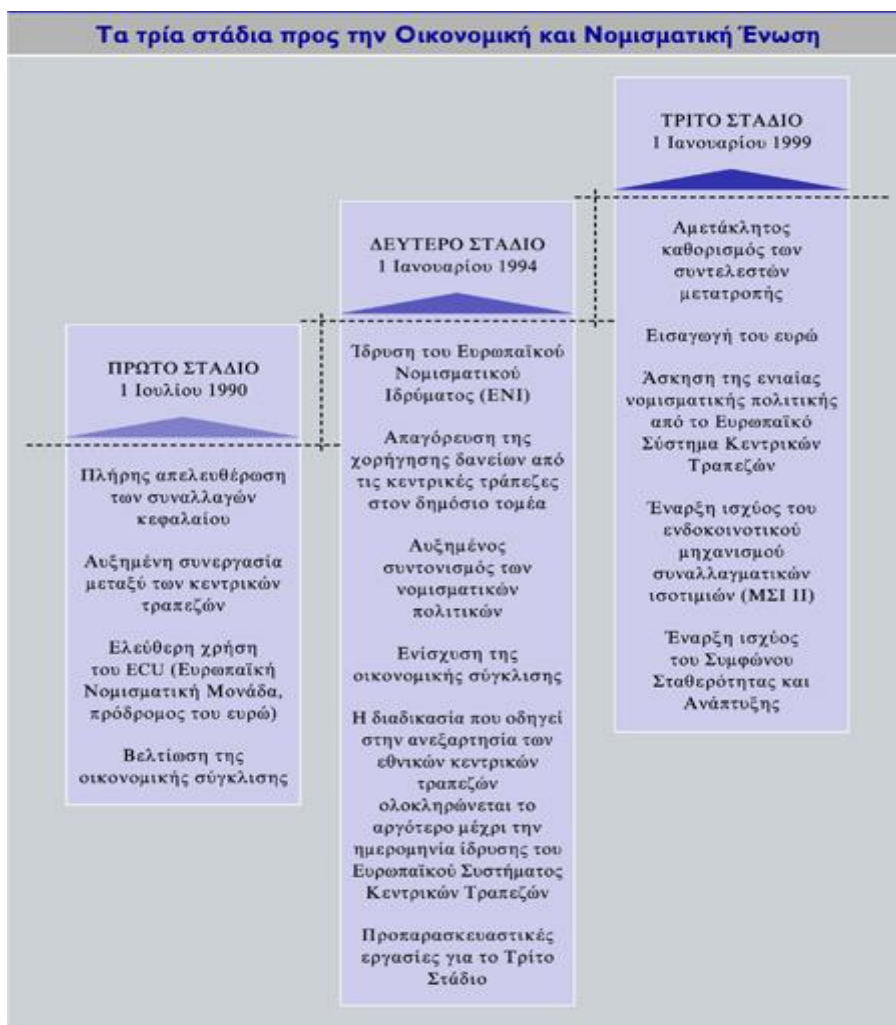
Κάθε χώρα που θα υιοθετούσε το νέο νόμισμα την 1η Ιανουαρίου του 2002 έπρεπε να πληροί τα “Κριτήρια Σύγκλισης” που προέβλεπε η Συνθήκη του Μάαστριχτ (βλέπε *N.Μούσης 2006*). Τα κριτήρια συμπεριλαμβάνουν τέσσερις προϋποθέσεις:

- Η εξέλιξη των τιμών. Ο πληθωρισμός πρέπει να είναι κάτω από μια τιμή αναφοράς (μέσα σε 3 χρόνια οι τιμές δεν πρέπει να ξεπερνάνε κατά περισσότερο από 1,5% τις αντίστοιχες του πιο αποδοτικού μέλους).
- Οι δημοσιονομικές εξελίξεις. Το δημόσιο χρέος πρέπει να είναι μικρότερο από το 60% του ΑΕΠ (ή να βαίνει προς αυτόν τον στόχο) και τα ελλείμματα του προϋπολογισμού μικρότερα από 3%.

- Η εξέλιξη της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Οι ισοτιμίες του νομίσματός της πρέπει να παραμείνουν μέσα στην ζώνη που ορίζει ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών για δύο τουλάχιστον χρόνια.
- Η εξέλιξη των μακροπρόθεσμων επιτοκίων. Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια δεν μπορούν να είναι ξεπερνάνε κατά περισσότερες από δύο εκατοστιαίες μονάδες τα επιτόκια των τριών πιο αποδοτικών κρατών-μελών.

Κατά την προετοιμασία για την κυκλοφορία του ευρώ, την 1η Ιανουαρίου του 2002, τυπώθηκαν περισσότερα από 14 δισεκατομμύρια χαρτονομίσματα, συνολικής αξίας περίπου 633 δισεκατομμυρίων ευρώ, και κόπηκαν 52 δισεκατομμύρια νομίσματα, για τα οποία χρησιμοποιήθηκαν 250.000 τόνοι μετάλλου. Στην πορεία προς την 1η Ιανουαρίου 1999 επικρατούσαν οι απαισιόδοξοι, που έσπερναν φόβο και σύγχυση. Στα μέσα ενημέρωσης εμφανίζονταν όλο και περισσότερα δημοσιεύματα που υποστήριζαν ότι μια τέτοια μαζική αλλαγή νομίσματος δεν θα μπορούσε να πετύχει. Αλλά τέτοιοι φόβοι αποδείχτηκαν αβάσιμοι. Τα ATM των τραπεζών άρχισαν να προμηθεύουν το νέο νόμισμα από το πρώτο λεπτό μετά τα μεσάνυχτα και μέσα σε μερικές μέρες οι πολίτες συναλλάσσονταν με ευρώ.

Το 3ο Στάδιο της εξέλιξης της ONE μπορεί να αντιστοιχιστεί με ένα κράτος-μέλος που, έχοντας εισέρθει στον 2ο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών και ικανοποιήσει τα Κριτήρια Σύγκλισης για δύο τουλάχιστον χρόνια, εισέρχεται στην Ευρωζώνη.

Σχ. 1 Τα Στάδια της Ενοποίησης. – Πηγή ecb.com

2. Οι Λόγοι της Σύγκλισης

2.1 Οι Λόγοι της Οικονομικής Ένωσης

Στο στάδιο της τελωνειακής ένωσης οι μεταβολές των συναλλαγματικών τιμών είναι ακόμη δυνατές και, μέχρι ένα σημείο, επιθυμητές, γιατί τα κράτη μέλη διατηρούν την αυτονομία των οικονομικών πολιτικών τους και μπορούν χάρη σε αυτές τις μεταβολές να προσαρμόσουν τις οικονομίες τους στις νέες συνθήκες του ανταγωνισμού μεταξύ τους και με τον υπόλοιπο κόσμο. Στο στάδιο της κοινής

αγοράς, όμως, οι μεταβολές των συναλλαγματικών τιμών γίνονται όλο και πιο ενοχλητικές για τους εταίρους. Ενώ ίσοι όροι ανταγωνισμού πρέπει να ισχύουν σε μια κοινή αγορά, η υποτίμηση του νομίσματος ενός κράτους μέλους μπορεί να προσκομίσει ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στις επιχειρήσεις του, ενώ η ανατίμηση του νομίσματος ενός άλλου κράτους μέλους μπορεί να παρενοχλήσει τις εξαγωγές του. Πράγματι, η υποτίμηση του νομίσματος ενός κράτους μέλους μιας κοινής αγοράς έχει αποτελέσματα ισοδύναμα με την επιβολή τελωνειακών δασμών σε όλα τα εισαγόμενα είδη και την επιδότηση όλων των εξαγομένων αγαθών και υπηρεσιών. Αντίστροφα, η υπερτίμηση του νομίσματος ενός κράτους μέλους σημαίνει περιορισμό των εξαγωγών και ενθάρρυνση των εισαγωγών, καταστάσεις που παρενοχλούν τις οικονομικές δραστηριότητες στο κράτος αυτό.

Μια ενιαία αγορά χωρίς ενιαίο νόμισμα είναι εκτεθειμένη σε νομισματικούς και οικονομικούς κινδύνους. Στο νομισματικό πεδίο, λόγω της δυνατότητας μεταβολής προς τα πάνω ή προς τα κάτω της τιμής ορισμένων νομισμάτων των κρατών μελών, υπάρχει συναλλαγματικός κίνδυνος στις πωλήσεις επί πιστώσει σε εταίρο άλλου κράτους μέλους, πράγμα που περιορίζει πολύ αυτού του είδους τις συναλλαγές μεταξύ κρατών μελών. Πράγματι μια μεταβολή των συναλλαγματικών ισοτιμιών, ακόμη και μικρή, μπορεί να μεταβάλλει σημαντικά την ισορροπία των συμβάσεων μεταξύ ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, όπως μπορεί να επηρεάσει τον σχετικό πλούτο των πολιτών και την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών.

Οι νομισματικές διακυμάνσεις μπορούν να παραβιάσουν τόσο τους επενδυτές οι οποίοι χρηματοδοτούν τις επενδύσεις τους στο εξωτερικό με την εξαγωγή κεφαλαίων από τη χώρα τους, όσο και εκείνους οι οποίοι χρησιμοποιούν χρηματοδοτικές πηγές της χώρας προορισμού. Στην πρώτη περίπτωση, η υποτίμηση του νομίσματος της χώρας όπου έγινε η επένδυση ή η υπερτίμηση του νομίσματος της χώρας του επενδυτού απομυζούν μέρη του κεφαλαίου ή των επαναπατριζόμενων κερδών. Στη δεύτερη περίπτωση, η υποτίμηση στη χώρα του επενδυτού ή η υπερτίμηση στη χώρα προορισμού σημαίνουν υψηλότερες αποσβέσεις και επομένως υψηλότερο κόστος των επενδύσεων από το αρχικά αναμενόμενο. Για όλους αυτούς τους λόγους, οι επιχειρήσεις, οι οποίες θα δρούσαν σε μια κοινή αγορά χωρίς ενιαίο νόμισμα, θα δίσταζαν να κάνουν επενδύσεις σε εταιρικές χώρες ή να δανειστούν σε αυτές κεφάλαια για τις επενδύσεις τους. Ο συναλλαγματικός κίνδυνος θα μείωνε, έτσι, την

αλληλοδιείσδυση των χρηματαγορών και επομένως την οικονομική ανάπτυξη σε μια κοινή αγορά χωρίς ενιαίο νόμισμα.

Από οικονομικής πλευράς, εάν η κοινή αγορά τεμαχιζόταν σε αυτόνομες αγορές, συνεπεία των διάφορων οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών, τα πλεονεκτήματα που θα αναμένονταν από αυτήν, ιδίως η ανάπτυξη και η σταθερότητα της οικονομίας, θα μειώνονταν κατά πολύ. Πράγματι, η αλληλεξάρτηση των οικονομιών των μελών μιας κοινής αγοράς επιταχύνει τη μετάδοση των κυκλικών διακυμάνσεων και των αποτελεσμάτων των μέτρων που λαμβάνονται για την αντιμετώπισή τους. Η πραγματοποίηση των οικονομικών στόχων ενός κράτους μέλους εξαρτάται πολύ από τις οικονομικές συνθήκες στα άλλα κράτη μέλη. Μια κακή συγκυρία σ' ένα κράτος μέλος οδηγεί σε μείωση των εισαγωγών του από τα άλλα κράτη μέλη της κοινής αγοράς, τα οποία υποφέρουν με τη σειρά τους. Αντίστροφα, μια ευνοϊκή συγκυρία σ' ένα κράτος μέλος έχει θετικά αποτελέσματα επί των οικονομιών των άλλων και δευτερεύοντα καλά αποτελέσματα στην οικονομία του πρώτου. Εάν δεν υπήρχε συντονισμός των οικονομικών πολιτικών, οι διαφορές της οικονομικής ανάπτυξης - που θα εκδηλώνονταν με υψηλά επιτόκια και χαμηλές συναλλαγματικές αξίες σε ορισμένα κράτη μέλη και, αντίστροφα, με χαμηλά επιτόκια και υψηλές συναλλαγματικές αξίες σε άλλα - θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ανεπιθύμητες κινήσεις κεφαλαίων, δηλαδή από τα φτωχότερα κράτη προς τα πλουσιότερα.

Αρνητικά αποτελέσματα θα μπορούσαν επίσης να προκύψουν από τις διαφορές των εθνικών συγκυριακών πολιτικών. Εάν, π.χ., ένα κράτος μέλος ήθελε να ακολουθήσει μίαν αντιπληθωριστική πολιτική υψώνοντας τα επιτόκια, ενώ ένα άλλο κράτος μέλος ακολουθούσε μια επεκτατική πολιτική με χαμηλά επιτόκια, κεφάλαια μπορούσαν να αποδημήσουν για βραχυπρόθεσμες τοποθετήσεις από το δεύτερο κράτος προς το πρώτο και να παρεμποδίσουν την επίτευξη των στόχων του ενός και του άλλου κράτους. Ακόμη και αν ακολουθούσαν τους ίδιους αντικειμενικούς σκοπούς αλλά με διάφορα μέσα, δύο κράτη μέλη μιας κοινής αγοράς χωρίς ενιαίο νόμισμα μπορούσαν να προκαλέσουν ανεπιθύμητες κινήσεις κεφαλαίων. Εάν, π.χ., επιδιώκοντας μια αντιπληθωριστική πολιτική ένα κράτος περιόριζε ποσοτικά τις πιστώσεις, ενώ ένα άλλο κράτος ύψωνε τα επιτόκια, κεφάλαια μπορούσαν να μετεβιβασθούν από το πρώτο για βραχυπρόθεσμες τοποθετήσεις στο δεύτερο, προκαλώντας προβλήματα ισοζυγίου πληρωμών στο πρώτο και πληθωριστικές πιέσεις στο δεύτερο.

Η ημι-ολοκλήρωση ή ατελής ολοκλήρωση, η οποία χαρακτηρίζει μια κοινή αγορά, προκαλεί ασταθείς και μακροχρόνια δυσβάστακτες καταστάσεις για τις οικονομικές πολιτικές των κρατών μελών. Αυτές δεν είναι πλέον αποτελεσματικές για την αντιμετώπιση συγκυριακών προβλημάτων, γιατί, αφενός, ορισμένα αίτια των βρίσκονται στο εξωτερικό και αφετέρου, ορισμένα μέσα οικονομικής πολιτικής βρίσκονται ήδη εκτός του ελέγχου των εθνικών αρχών, ιδίως οι τελωνειακοί δασμοί, οι περιορισμοί των εισαγωγών και τα κίνητρα των εξαγωγών. Βλέπουμε λοιπόν ότι η αυξανόμενη αλληλοδιείσδυση των οικονομιών μέσα σε μια κοινή αγορά προκαλεί την εξασθένηση της αυτοδυναμίας των εθνικών συγκυριακών πολιτικών. Αυτό σημαίνει ότι οι οικονομίες των κρατών μελών μιας κοινής αγοράς δεν μπορούν να ρυθμίζονται αποτελεσματικά από τις εθνικές αρχές, δηλαδή από τα αρμόδια υπουργεία και τις κεντρικές τράπεζες αυτών των κρατών. Γίνεται εμφανές ότι η απώλεια αυτοδυναμίας των εθνικών οικονομικών και νομισματικών πολιτικών των κρατών μελών μιας κοινής αγοράς πρέπει να αντισταθμιστεί με την εδραίωση μιας κοινής οικονομικής και μιας ενιαίας νομισματικής πολιτικής. Τα κράτη μέλη μιας κοινής αγοράς που θέλουν να την ολοκληρώσουν πρέπει επομένως να περάσουν στο επόμενο στάδιο της πολυεθνικής ολοκλήρωσης που είναι εκείνο της οικονομικής και νομισματικής ένωσης.

Για να ομοιάσουν οι συνθήκες μιας κοινής αγοράς μ' εκείνες μιας εσωτερικής αγοράς, πρέπει να εκλείψουν οι συναλλαγματικές μεταβολές, οι οποίες διαταράσσουν τις εμπορικές συναλλαγές και τις επενδύσεις, μεταβάλλοντας κατά απρόβλεπτο τρόπο την αποδοτικότητά τους. Για να εδραιώσουν μια νομισματική ένωση, τα κράτη μέλη μιας κοινής αγοράς πρέπει να καθορίσουν αμετάκλητα τις συναλλαγματικές ισοτιμίες για τα νομίσματά τους ή, ακόμη καλύτερα, να υιοθετήσουν ένα ενιαίο νόμισμα. Και στη μια και στην άλλη περίπτωση θα εξέλειπε το κόστος των διασυνοριακών συναλλαγών (έξοδα μετατροπής νομισμάτων ή έξοδα κάλυψης των συναλλαγματικών κινδύνων. Η δεύτερη περίπτωση, όμως, που σωστά επιλέχθηκε από την ΕΕ, έχει ορισμένα επιπλέον πλεονεκτήματα. Το ενιαίο νόμισμα επιτρέπει μια πραγματική σύγκριση των τιμών μέσα στην εσωτερικά αγορά. Είναι ένα από τα κύρια νομίσματα των συναλλαγών και των αποθεμάτων στον κόσμο και επιτρέπει στους Ευρωπαίους να εξοφλούν στο νόμισμά τους τις εισαγωγές τους από τρίτα κράτη, χωρίς τη μεσολάβηση του δολαρίου.

Με άλλα λόγια, το ενιαίο νόμισμα είναι αναγκαίο στοιχείο μιας πραγματικής ενιαίας αγοράς. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίον τα κράτη μέλη της Κοινότητας, ενόψει της ολοκλήρωσης της ενιαίας αγοράς, αποφάσισαν τον Δεκέμβριο 1999 στο Μάαστριχτ να προχωρήσουν προς την οδό της οικονομικής και νομισματικής ένωσης (βλέπε *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, 2002). Διευκολύνοντας πολύ την καλή λειτουργία της ενιαίας αγοράς, το ενιαίο νόμισμα δημιουργεί επίσης ένα σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον για τις επιχειρήσεις. Αυτό το περιβάλλον ευνοεί την ανάπτυξη των ανταλλαγών, βελτιώνει την κατανομή των πόρων, ενθαρρύνει την αποταμίευση και την επένδυση και, επομένως, τονώνει την οικονομική ανάπτυξη.

Βεβαίως, όλα αυτά τα οφέλη θα απέρρεαν από την οικονομική και νομισματική ένωση υπό ορισμένους όρους, ειδικότερα τη δέσμευση όλων των συμμετεχόντων κρατών να τηρούν με ακρίβεια ορισμένα κριτήρια νομισματικής σταθερότητας, σταθερότητας τιμών και υγιών δημόσιων οικονομικών. Το ενιαίο νόμισμα σημαίνει, βέβαια, την απώλεια της νομισματικής ανεξαρτησίας των κρατών που συμμετέχουν στην ΟΝΕ και ακόμη και μια σχετική απώλεια της οικονομικής τους ανεξαρτησίας, γιατί η συναλλαγματική ισοτιμία δεν μπορεί πλέον να χρησιμοποιείται για την αντιμετώπιση των ιδιαίτερων προβλημάτων, τα οποία μπορεί να αντιμετωπίσει ένα από αυτά τα κράτη. Αλλά, δεδομένης της οικονομικής ολοκλήρωσης μέσα στην προϋπάρχουσα κοινή αγορά, αυτή η αντιμετώπιση δεν θα πρόσφερε παρά μόνον πρόσκαιρες λύσεις σε αυτό το κράτος και θα δημιουργούσε προβλήματα στα άλλα κράτη της κοινής αγοράς. Πράγματι, για να δημιουργήσουν συνθήκες ενιαίας αγοράς, οι εταίροι υιοθετούν ένα μεγάλο αριθμό κοινών πολιτικών και χάνουν έτσι ένα μεγάλο μέρος της αυτονομίας διαχείρισης των οικονομιών τους. Η απώλεια της εθνικής αυτονομίας πρέπει επομένως να αναπληρωθεί από αύξηση της συλλογικής πειθαρχίας στο οικονομικό και το νομισματικό πεδίο. Αυτός είναι ο κεντρικός στόχος της οικονομικής και νομισματικής ένωσης.

Εξ άλλου, η σύγκλιση των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών χρειάζεται, όχι μόνο για τη καλή λειτουργία της κοινής αγοράς, αλλά και για την αντιμετώπιση της παγκοσμιοποίησης. Πράγματι, σε ένα περιβάλλον παγκοσμιοποίησης των αγορών, αλληλεξαρτούμενων οικονομιών, ελεύθερης κυκλοφορίας των αγαθών και των κεφαλαίων, μια τελείως ανεξάρτητη οικονομική πολιτική είναι πλέον αδύνατη. Για ν' αντιμετωπίσουν καλύτερα τα προβλήματα της παγκοσμιοποίησης τα κράτη μέλη μιας κοινής αγοράς έχουν συμφέρον, έστω και αν δεν έχουν νομικό καταναγκασμό, να συντονίζουν τις οικονομικές πολιτικές

τους. Οι χώρες που συμμετέχουν στην ΟΝΕ χάνουν, επομένως, ορισμένα δικαιώματα, τα οποία στην πραγματικότητα δεν μπορούν πλέον να εξασκήσουν. Αντίθετα, χάρη στην ΟΝΕ, αποκτούν μια συλλογική ευθύνη πάνω στις οικονομικές πολιτικές της Ένωσης και μπορούν να αξιοποιούν την οικονομική και νομισματική ισχύ του συνόλου για να προστατεύουν τα συμφέροντά τους μέσα στη παγκόσμια αγορά.

2.1.2 Η Οικονομική Σύγκλιση

Αντίθετα από τη νομισματική πολιτική, τα κράτη μέλη της ΟΝΕ διατηρούν την τελική ευθύνη της οικονομικής πολιτικής τους. Οφείλουν, όμως να δρουν σύμφωνα με την αρχή της οικονομίας της ανοικτής αγοράς με ελεύθερο ανταγωνισμό, να θεωρούν τις οικονομικές τους πολιτικές θέμα κοινού ενδιαφέροντος και να τις ασκούν έτσι ώστε να συμβάλλουν στην υλοποίηση των στόχων της Κοινότητας . Έτσι, η κοινή οικονομική πολιτική συμπληρώνει την ενιαία νομισματική πολιτική.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου των 12 και 13 Δεκεμβρίου 1997 υιοθέτησε ένα ψήφισμα για τον συντονισμό των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών κατά το τρίτο στάδιο της ΟΝΕ, το οποίο προσδιορίζει τους κανόνες του ενισχυμένου συντονισμού (βλέπε Π.Α. Καββαδία 1993), τόσο μεταξύ των συμμετεχόντων στο ευρώ κρατών μελών όσο και μεταξύ των κρατών αυτών και εκείνων που δεν θα συμμετέχουν ακόμη. Υπογράμμισε ιδιαίτερα ότι το Συμβούλιο οικονομικών και δημοσιονομικών υποθέσεων είναι στο επίκεντρο αυτού του συντονισμού, διευκρινίζοντας ότι οι υπουργοί των κρατών μελών της ζώνης ευρώ μπορούν να συνεδριάζουν ατύπως για να συζητούν θέματα συνδεδεμένα με τις ειδικές κοινές ευθύνες τους για το ενιαίο νόμισμα. Αυτή η «Ομάδα ευρώ» λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες συντονισμού των κρατών μελών που συμμετέχουν στη ζώνη ευρώ.

Ήδη από το δεύτερο στάδιο της ΟΝΕ, δηλαδή, από την 1η Ιανουαρίου 1994, οι οικονομικές πολιτικές των κρατών μελών συντονίζονται σε κοινοτικό

επίπεδο. Μια απόφαση του Συμβουλίου του 1994, αποβλέπει στην προοδευτική σύγκλιση των οικονομικών επιδόσεων των κρατών μελών (βλέπε *INE/ΓΣΕΕ ,2008*). Γι' αυτόν τον σκοπό, το Συμβούλιο οικονομικών και χρηματοοικονομικών υποθέσεων (ECOFIN), αποφασίζοντας με ειδική πλειοψηφία μετά από σύσταση της Επιτροπής, συντάσσει κάθε χρόνο, την άνοιξη, σχέδιο των γενικών προσανατολισμών των οικονομικών πολιτικών (ΓΠΟΠ) των κρατών μελών και της Κοινότητας και απευθύνει έκθεση με τα πορίσματά του στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Αυτό συζητά τα συμπεράσματα για τους ΓΠΟΠ των κρατών μελών και της Κοινότητας. Με βάση τα συμπεράσματα αυτά, η Επιτροπή προτείνει και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας με ειδική πλειοψηφία, διατυπώνει σύσταση όπου εκτίθενται αυτοί οι γενικοί προσανατολισμοί, δηλαδή οι κοινοί στόχοι για τον πληθωρισμό, τα δημόσια οικονομικά, τη σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών και την απασχόληση. Οι ΓΠΟΠ αποτελούν τον άξονα του συντονισμού των οικονομικών πολιτικών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Πρέπει να είναι συνοπτικοί, και να έχουν επίκεντρο τα καίρια ζητήματα που αντιμετωπίζει η Ένωση, εστιαζόμενοι ιδιαίτερα στη ζώνη του ευρώ, όπου υπάρχει η μεγαλύτερη ανάγκη συντονισμού, να βοηθούν δε ώστε να συσχετίζονται μεταξύ τους τα μέτρα τα λαμβανόμενα στο πλαίσιο όλων των διαδικασιών οικονομικού συντονισμού της Κοινότητας.

Το Συμβούλιο, βάσει εκθέσεων που υποβάλλει η Επιτροπή, παρακολουθεί τις οικονομικές εξελίξεις σε κάθε κράτος μέλος και στην Κοινότητα, καθώς και τη συνέπεια των οικονομικών πολιτικών σχετικά με τους γενικούς προσανατολισμούς. Αυτή η πολυμερής εποπτεία βασίζεται σε προγράμματα σύγκλισης που υποβάλλουν τα κράτη μέλη και αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των κυριότερων δυσχερειών καθενός από αυτά στο πεδίο της σύγκλισης . Περιλαμβάνει εξέταση των δημοσιονομικών πολιτικών, ιδίως όσον αφορά την ευρύτητα και τη χρηματοδότηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων . Η πολυμερής εποπτεία αποσκοπεί στην ανάληψη αμοιβαίων δεσμεύσεων εκ μέρους των κρατών μελών για την επίτευξη συντονισμού των οικονομικών πολιτικών τους (βλέπε *,Π.Α. Καββαδία, 1993*).

Όταν η οικονομική πολιτική ενός κράτους μέλους αντιβαίνει προς αυτούς τους προσανατολισμούς, το Συμβούλιο, αποφασίζοντας με ειδική πλειοψηφία, μπορεί να του απευθύνει τις αναγκαίες συστάσεις. Το Συμβούλιο μπορεί επίσης να αποφασίσει με ειδική πλειοψηφία να ανακοινώσει δημόσια τις συστάσεις του . Το Συμβούλιο αποφασίζοντας ομόφωνα προτάσσει της Επιτροπής, μπορεί να

θεσπίζει τα κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπιση της οικονομικής κατάστασης, ιδίως εάν ανακύψουν σοβαρές δυσκολίες στον εφοδιασμό με ορισμένα προϊόντα. Όταν ένα κράτος μέλος αντιμετωπίζει δυσκολίες ή διατρέχει κίνδυνο να αντιμετωπίσει σοβαρές δυσκολίες οφειλόμενες σε έκτακτες περιστάσεις που διαφεύγουν από τον έλεγχό του, το Συμβούλιο μπορεί να αποφασίσει ομόφωνα να του χορηγήσει, υπό ορισμένους όρους, κοινοτική χρηματοοικονομική ενίσχυση.

Η μετάβαση στο τρίτο στάδιο της οικονομικής και νομισματικής ένωσης συσφίγγει τις σχέσεις των οικονομιών των κρατών μελών που υιοθετούν το ευρώ. Διαχειρίζονται από κοινού μια ενιαία νομισματική πολιτική και μια ενιαία συναλλαγματική ισοτιμία. Οι οικονομικές πολιτικές καθώς και ο καθορισμός των μισθών παραμένουν, όμως, στην εθνική δικαιοδοσία με την επιφύλαξη των διατάξεων του Συμφώνου σταθερότητας και ανάπτυξης. Δεδομένου ότι οι οικονομικές εξελίξεις σε εθνικό επίπεδο έχουν αντίκτυπο στις προοπτικές πληθωρισμού μέσα στη ζώνη του ευρώ, μπορούν να επηρεάσουν τις νομισματικές συνθήκες μέσα σε αυτή τη ζώνη. Γι' αυτό, η μετάβαση στο ενιαίο νόμισμα απαιτεί ενίσχυση της κοινοτικής εποπτείας και του κοινοτικού συντονισμού των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών της ζώνης του ευρώ. Επιπλέον, ο στενός συντονισμός συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων της Κοινότητας. Για να εξασφαλιστούν η σύγκλιση και η καλή λειτουργία της ενιαίας αγοράς, τα κράτη μέλη που δεν συμμετέχουν στη ζώνη ευρώ πρέπει να συμμετέχουν στον συντονισμό των οικονομικών πολιτικών. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τα κράτη μέλη που συμμετέχουν στον νέο μηχανισμό ισοτιμιών (βλέπε ,Π.Α. Καββαδία, 1993).

Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Άμστερνταμ της 16 Ιουνίου 1997 για την ανάπτυξη και την απασχόληση επιδιώκει να ενισχύσει τους δεσμούς μεταξύ μιας επιτυχούς και βιώσιμης ΟΝΕ, μιας καλά λειτουργούσας αγοράς και της απασχόλησης. Δηλώνει ότι τα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας θα πρέπει να εκσυγχρονιστούν ώστε να συμβάλλουν στην ανταγωνιστικότητα, την απασχόληση και την ανάπτυξη θέτοντας μια σταθερή βάση για την κοινωνική συνοχή. Γι' αυτόν τον σκοπό, ο στενός συντονισμός των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών και θα πρέπει να στηριχθεί ιδιαίτερα στις πολιτικές για την απασχόληση.

Η στρατηγική της Λισαβόνας για την ανάπτυξη και την απασχόληση απαιτεί τη σύμπραξη και τη συμπληρωματικότητα μεταξύ των προγραμμάτων

των κρατών μελών και των κοινοτικών προγραμμάτων. Η Κοινότητα συμβάλλει στη γενική στρατηγική της ανάπτυξης της οικονομίας και της απασχόλησης με την ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς και με την εφαρμογή των κοινών πολιτικών και των δραστηριοτήτων που υποστηρίζουν και συμπληρώνουν τις εθνικές πολιτικές, με ιδιαίτερη έμφαση σε διάφορες κεντρικές δράσεις με υψηλή προστιθέμενη αξία, που περιλαμβάνει: υποστήριξη για τη γνώση και την καινοτομία στην Ευρώπη· μεταρρύθμιση της πολιτικής για τις εθνικές ενισχύσεις· ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς για τις υπηρεσίες· και υποστήριξη για τις προσπάθειες αντιμετώπισης των κοινωνικών συνεπειών των οικονομικών αναδιαρθρώσεων .

2.2 Οι Παράγοντες Της Σύγκλισης

Σε αυτό το μέρος του κεφαλαίου θα αναλύσουμε τους παράγοντες της σύγκλισης τόσο για την Ελληνική οικονομία όσο και για τις οικονομίες των χωρών της ΟΝΕ (βλέπε ,Π.Α. Καββαδία, 1993. Όπως αναφέραμε και σε πιο πάνω κεφάλαιο οι παράγοντες σύγκλισης είναι οι εξής τέσσερις :

- Η εξέλιξη των τιμών. Ο πληθωρισμός πρέπει να είναι κάτω από μια τιμή αναφοράς (μέσα σε 3 χρόνια οι τιμές δεν πρέπει να ξεπερνάνε κατά περισσότερο από 1,5% τις αντίστοιχες του πιο αποδοτικού μέλους).
- Οι δημοσιονομικές εξελίξεις. Το δημόσιο χρέος πρέπει να είναι μικρότερο από το 60% του ΑΕΠ (ή να βαίνει προς αυτόν τον στόχο) και τα ελλείμματα του προϋπολογισμού μικρότερα από 3%.
- Η εξέλιξη της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Οι ισοτιμίες του νομίσματός της πρέπει να παραμείνουν μέσα στην ζώνη που ορίζει ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών για δύο τουλάχιστον χρόνια.
- Η εξέλιξη των μακροπρόθεσμων επιτοκίων. Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια δεν μπορούν να είναι ξεπερνάνε κατά περισσότερες από δύο εκατοστιαίες μονάδες τα επιτόκια των τριών πιο αποδοτικών κρατών-μελών.

2.2.1. Η Ελλάδα εισέρχεται στην ΟΝΕ

Με την ένταξή της στην ΕΕ η Ελλάδα αποτέλεσε την δεύτερη , μετά την Ιταλία, χώρα της Μεσογείου που έγινε δεκτή στην ομάδα των ισχυρότερων κρατών της Ευρώπης. Από την πρώτη στιγμή ήταν εμφανής η μεγάλη διαφορά στο βαθμό ανάπτυξης και το βιοτικό επίπεδο μεταξύ , αφενός των περιφερειών στο εσωτερικό των κρατών μελών και αφετέρου , μεταξύ των χωρών της Βόρειας Ευρώπης και εκείνων που βρέχονται από την Μεσόγειο. Προκειμένου να εξλειφθούν σταδιακά οι διαφορές αυτές , εισήχθη από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη , το 1986 της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής ως κύριος στόχος της Κοινότητας.

Η ανάγκη αρμονικής ανάπτυξης των μελών έγινε εντονότερη μετά τη συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992 και μετά την εισαγωγή του στόχου για την οικονομική και νομισματική ένωση. Για την επιτυχία της ΟΝΕ ήταν πλέον αναγκαία η παράλληλη ανάπτυξη όλων των κρατών της Ένωσης , διαφορετικά υπήρχε κίνδυνος η Ένωση να ωφελήσει ακόμη περισσότερο τις ισχυρές και κεντρικές οικονομίες και να θέσει σε κίνδυνο τη συνοχή της.

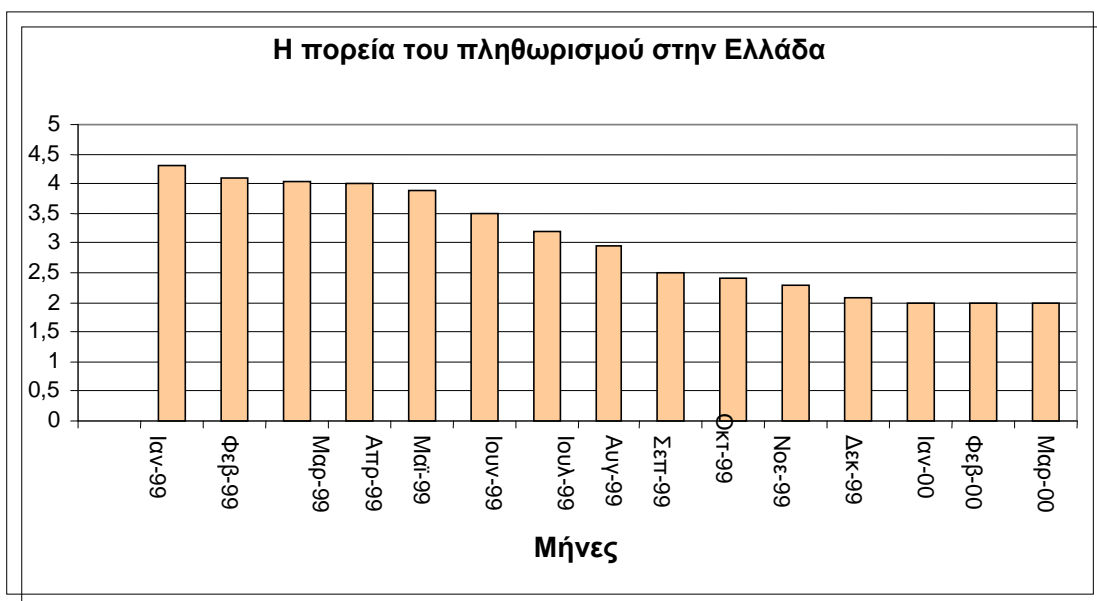
Με αφορμή τον κύριο στόχο της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής η Κοινότητα συνέστησε με την πάροδο του χρόνου τέσσερα διαρθρωτικά ταμεία συνοχής για να χορηγεί χρηματοδοτικές ενισχύσεις και να αντιμετωπίσει τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα των μειονεκτικών περιοχών (βλέπε , *Ευρωπαϊκή Επιτροπή , 2002*). Τα ταμεία αυτά είναι :

- Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης που στοχεύει στη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ περιφερειών ή κοινωνικών ομάδων,
- Κοινωνικό Ταμείο , το οποίο είναι όργανο υλοποίησης των στόχων της Ένωσης στον τομέα της απασχόλησης,
- Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων, που ως κύριο σκοπό έχει τις διαρθρωτικές γεωργικές μεταρρυθμίσεις και την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών,

- Χρηματοδοτικό Ταμείο Προσανατολισμού της Αλιείας , που εξειδικεύεται στη μεταρρύθμιση του τομέα της αλιείας,

- Ταμείο Συνοχής που χρηματοδοτεί έργα που συνδέονται με το περιβάλλον και με τα διευρωπαϊκά δίκτυα μεταφορών στα κράτη μέλη της Ένωσης , των οποίων το ΑΕΠ είναι χαμηλότερο του 90% του κοινοτικού μέσου όρου.

Η τήρηση των κριτηρίων για τη συμμετοχή ενός κράτους μέλους στην ΟΝΕ αποτελεί την ονομαστική σύγκλιση (βλέπε ,*Ευρωπαϊκή Επιτροπή , 2002*). Τα κριτήρια αυτά τα τήρησε η Ελλάδα και πέτυχε να ενταχθεί στο τρίτο στάδιο της ΟΝΕ ,όπως πανηγυρικά διακηρύχθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Φέιρα τον Ιούνιο του 2000 και φαίνεται από τα παρακάτω στατιστικά στοιχεία¹ :

Πίνακας 1

1: Τα Στατιστικά στοιχεία είναι από την Έκθεση Σύγκλισης 2000 της Eurostat.

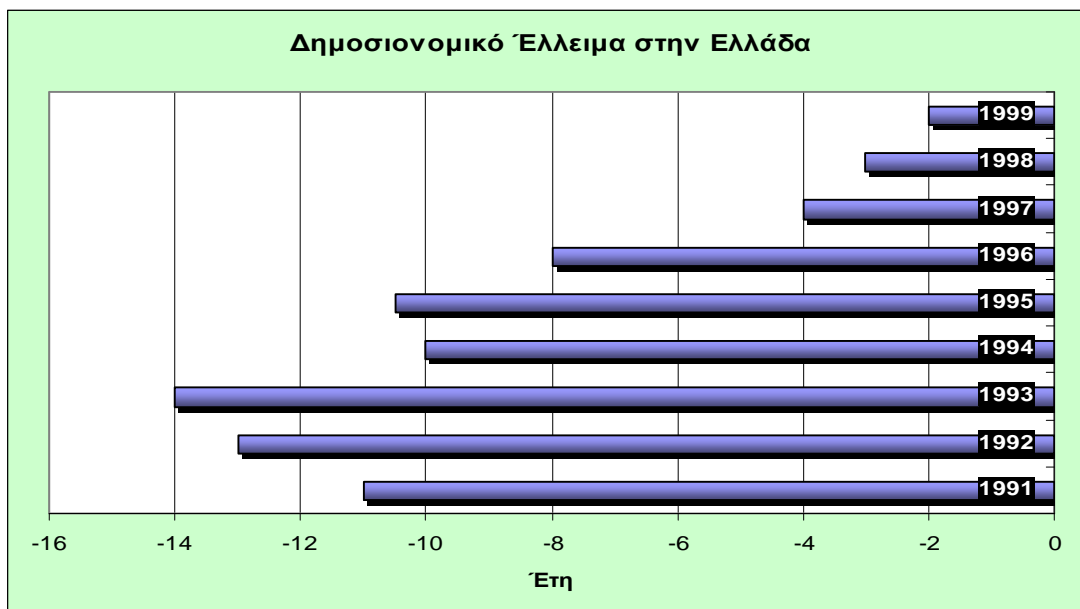
**Ελλάδα : μέσο ποσοστό πληθωρισμού (ΕνΔΤΚ)
και τιμή αναφοράς ^{α)}
(μεταβολή %)**

	1996	1997	1998	1999	Μάρτιος 2000
EL	7,9	5,4	4,5	2,1	2,0
EE-11	2,2	1,6	1,1	1,1	1,4
EUR-15	2,5	1,7	1,3	1,2	1,4
Τιμή αναφοράς ^{β)}	2,5	2,7	2,2	2,1	2,4

α) Όπως μετράται με την εκατοστιαία μεταβολή του αριθμητικού μέσου των 12 τελευταίων μηνιαίων δεικτών σε σχέση με τον αριθμητικό μέσο των 12 μηνιαίων δεικτών της προηγούμενης περιόδου.

β) Μη σταθμικός μέσος όρος των τριών κρατών μελών με τις καλύτερες επιδόσεις από άποψη πληθωρισμού συν 1,5 εκατοστιαία μονάδα· η μέθοδος υπολογισμού είναι η ίδια με εκείνη που χρησιμοποιήθηκε στην έκθεση για τη σύγκλιση του 1998, βλ. πίνακες του παραρτήματος Β.

Πίνακας 2

Πίνακας 3

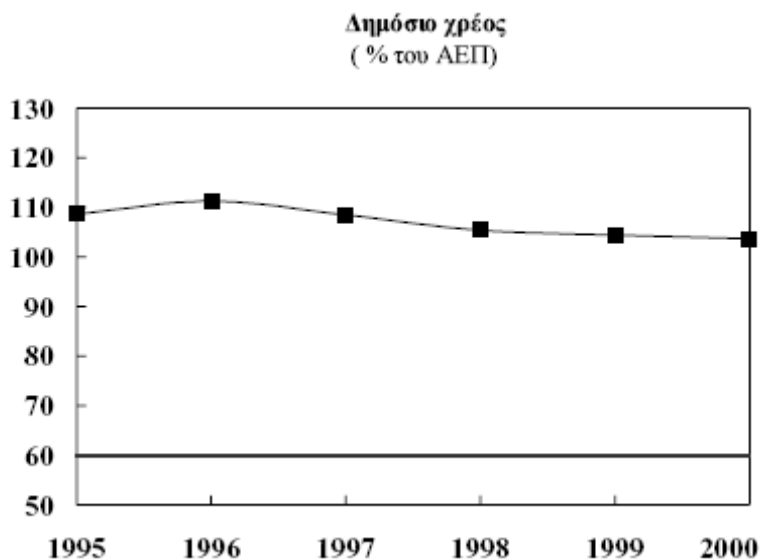
**Ελλάδα : δημοσιονομικό πλεόνασμα/έλλειμμα,
δημόσιο χρέος και δαπάνες για δημόσιες
επενδύσεις
(% του ΑΕΠ)**

	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
Καθαρή ικανότητα χρηματοδότησης (+) / καθαρές δανειακές ανάγκες (-) γενικής κυβέρνησης						
EL	-10,2	-7,8	-4,6	-3,1	-1,6	-1,3
EUR-11	-4,9	-4,2	-2,6	-2,0	-1,2	-0,9
EE-15	-5,1	-4,2	-2,4	-1,5	-0,6	-0,4
Ακαθάριστο χρέος γενικής κυβέρνησης						
EL	108,7	111,3	108,5	105,4	104,4	103,7
EUR-11	71,4	74,7	74,5	73,0	72,2	70,3
EE-15	69,5	72,1	71,0	69,0	67,6	65,1
Επενδυτικές δαπάνες γενικής κυβέρνησης**						
EL	3,2	3,2	3,5	3,7	4,2	4,3
EUR-11	2,7	2,6	2,4	2,4	2,5	2,5
EE-15	2,6	2,5	2,3	2,2	2,3	2,3

* Οικονομικές προβλέψεις άνοιξης 2000.

** Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου της γενικής κυβέρνησης.

Πίνακας 4

Πίνακας 5

Ελλάδα : απόκλιση της GRD έναντι του διάμεσου νομίσματος του ΜΣΙ και έναντι του ευρώ

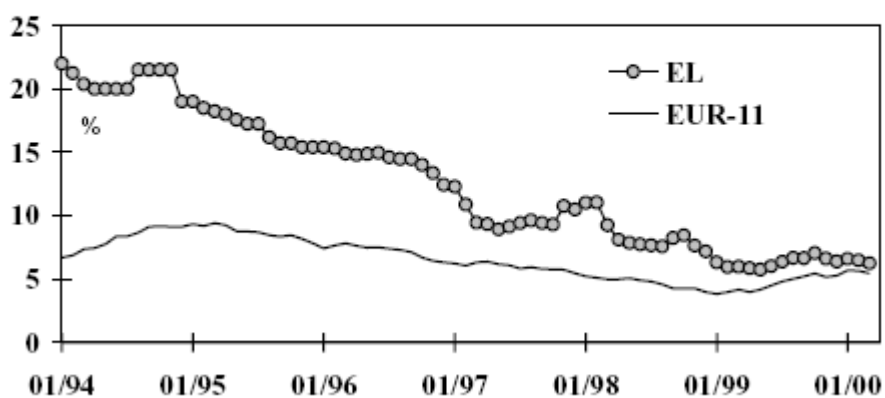
	Μέση (%)	Απόλυτη μέση (%)	Μέγιστη (%)	Ελάχιστη (%)	Τυπική απόκλιση	Ημέρες < -2,25%
ΜΣΙ ^{α)}	5,74	5,74	8,20	2,41	1,52	0
ΜΣΙ ΙΙ ^{β)}	6,76	6,76	9,16	1,78	2,17	0
Σύνολο περιόδου	6,38	6,38	9,16	1,78	2,01	0

α) ΜΣΙ , 1.4.98-31.12.98.

β) ΜΣΙ ΙΙ, 1.1.99-31.3.2000.

Πίνακας 6

Μακροπρόθεσμα επιτόκια Ελλάδα και EUR-11 (μηνιαίοι μέσοι όροι)

Πίνακας 7

2.2.2 Οι Παράγοντες Σύγκλισης στην Ελληνική Οικονομία

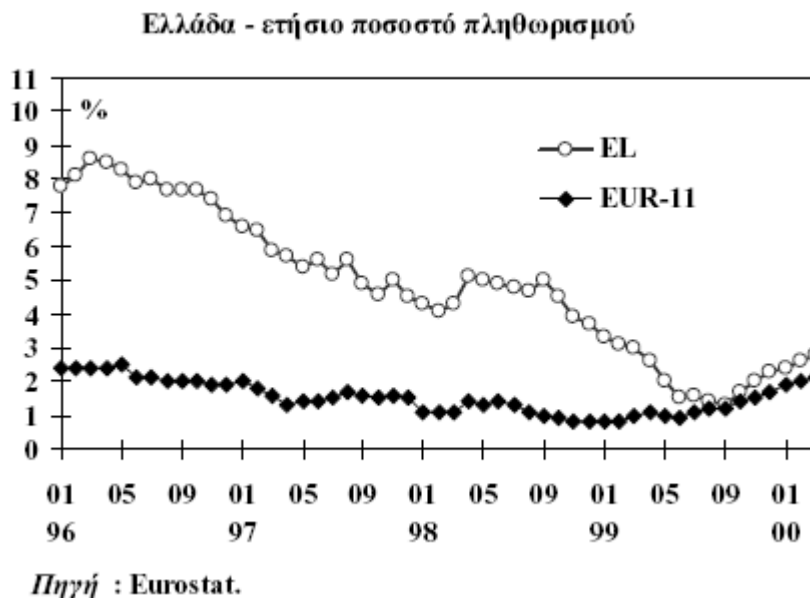
Όπως αναφέραμε στο πρώτο κεφάλαιο οι παράγοντες της οικονομικής σύγκλισης είναι οι εξής :

- Η εξέλιξη των τιμών.
- Οι δημοσιονομικές εξελίξεις.
- Η εξέλιξη της συναλλαγματικής ισοτιμίας.
- Η εξέλιξη των μακροπρόθεσμων επιτοκίων

Σε αυτό λοιπόν το κεφάλαιο θα αναλύσουμε κάθε έναν παράγοντα ξεχωριστά βασιζόμενοι σε στατιστικά στοιχεία όπως αυτά απεικονίζονται σε γραφήματα που θα παραθέσουμε παρακάτω αλλά και αυτά που εμφανίζονται πιο πάνω.

2.2.2.1 Η Εξέλιξη του πληθωρισμού

Η Ελλάδα δεν πληρούσε το κριτήριο της σταθερότητας των τιμών στην έκθεση της σύγκλισης του 1998. Ο μέσος ρυθμός πληθωρισμού στην Ελλάδα σε δωδεκάμηνη βάση τον Ιανουάριο του 1998 ήταν 5,2% , τιμή αρκετά πάνω από την τιμή αναφοράς του 2,7%.

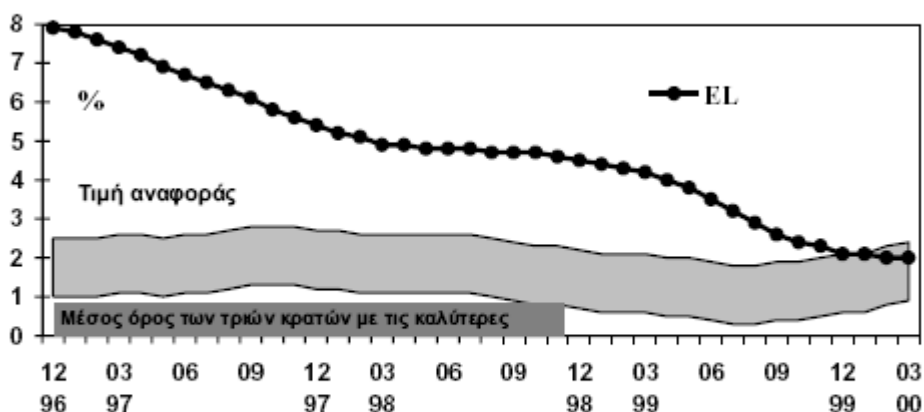

Πίνακας 8

Η πτωτική τάση του ρυθμού του πληθωρισμού στην Ελλάδα , που ήταν προφανής βάση του Εναρμονισμένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΕνΔΤΚ) από το 1996, συνεχίστηκε και τα επόμενα δύο έτη (βλέπε ,*Ευρωπαϊκή Επιτροπή , 2002*). Η τάση αυτή διακόπηκε στα μέσα περίπου του 1998 μετά την υποτίμηση της Δραχμής, όταν δηλαδή εντάχθηκε στο ΜΣΙ(Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών) το Μάρτιο. Τους τελευταίους μήνες του 1999 και λόγω της αύξησης των τιμών του πετρελαίου ο πληθωρισμός επηρεάστηκε σχεδόν σε όλα τα κράτη μέλη και εμφανίζεται αυξημένος.

Ο μέσος πληθωρισμός σε δωδεκάμηνη βάση που χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση της σύγκλισης μειωνόταν σταθερά από τα τέλη του 1996 οπότε ανερχόταν στο 8% (Πίνακας 2). Η διαφορά από την τιμή αναφοράς περιορίστηκε σταδιακά και μηδενίστηκε το Δεκέμβριο 1999. Τους επόμενους τρεις μήνες το μέσο ποσοστό πληθωρισμού στην Ελλάδα παρέμενε κάτω από την τιμή αναφοράς.

Ελλάδα - σύγκριση του μέσου ποσοστού πληθωρισμού (ΕνΔΤΚ) με την τιμή αναφοράς (%)

Σημ.: Η σκιαγραφημένη ζώνη αντιπροσωπεύει διάστημα 1,5 εκατοστιαίας μονάδας μεταξύ του μέσου ποσοστού πληθωρισμού στα τρία κράτη μέλη με τις καλύτερες επιδόσεις από άποψη σταθερότητας τιμών (κάτω άκρο της ζώνης) και της τιμής αναφοράς (άνω άκρο της ζώνης).

Πίνακας 9

Έφτασε έτσι τον Μάρτιο του 2000 στο 2% του πληθωρισμού (Πίνακας 9) και κάτω από την τιμή αναφοράς που ήταν 2.4% , υπολογισμένη ως αριθμητικός μέσος όρος σε δωδεκάμηνη βάση του μέσου πληθωρισμού στα τρία κράτη μέλη με την καλύτερη επίδοση.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 90 , οι οικονομικές πολιτικές προσανατολισμένες στη σταθερότητα και κατευθυνόμενες σταθερά στην οικονομική σύγκλιση διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στον αποπληθωρισμό της οικονομίας της χώρας (βλέπε ,Π.Α. Καββαδία, 1993). Από το 20% του 1990, ο ρυθμός αύξησης των τιμών καταναλωτή μειώθηκε κατά το ήμισυ στα μέσα της δεκαετίας. Ως το 1996 οι αποπληθωριστική πολιτική βασιζόταν στην στρατηγική της σκληρής Δραχμής , δηλαδή την διατήρηση σχετικά σταθερής μέσης συναλλαγματικής ισοτιμίας με το ECU. Ταυτόχρονα συνεχίστηκε οι δημοσιονομική εξυγίανση με αποτέλεσμα το έλλειμμα που έφτανε το 1990 στο 16% περίπου του ΑΕΠ , το 1996 ήταν στο 7,8%του ΑΕΠ.

Στα τέλη του 1996 ξεκίνησε ένα νέο στάδιο όταν φάνηκε ότι χρειαζόταν αυστηρότερος συνδυασμός οικονομικών πολιτικών. Η χρήση της συναλλαγματικής ισοτιμίας ως ονομαστικής "άγκυρας" αποδειχθεί επιτυχής στρατηγική για την μείωση του πληθωρισμού στην Ελλάδα. Ωστόσο με την

επιτάχυνση της δραστηριότητας αυξηθήκαν οι πιέσεις του κόστους εργασίας που οδήγησαν σε σημαντική ανατίμηση της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας και άρα σε απώλεια ανταγωνιστικότητας.

Το Μάρτιο του 1998 και μετά την είσοδο της Δραχμής στον ΜΣΙ ,δόθηκε μεγαλύτερο βάρος στο ρόλο της εισοδηματικής πολιτικής ως στόχου κλειδί της αντιπληθωριστικής πολιτικής. Η περιοριστική επίδραση της εισοδηματικής πολιτικής στο δημόσιο τομέα ενισχύθηκε σημαντικά το 1998 με την εφαρμογή μισθολογικών αυξήσεων 2,5% για τη χρονιά εκείνη και αυξήσεων αντίστοιχων με τον αναμενόμενο πληθωρισμό για τα επόμενα χρόνια.

Η πολιτική της σταθερής συναλλαγματικής ισοτιμίας τη δραχμής βοήθησε στο να διασφαλιστεί ότι ο εισαγόμενος πληθωρισμός δεν αποτελούσε σημαντική πηγή πληθωριστικών πιέσεων την τελευταία δεκαετία. Πιο πρόσφατα η διαδικασία αποπληθωρισμού υποβοηθήθηκε από τον χαμηλό εισαγόμενο πληθωρισμό που οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στη μείωση των τιμών των αγαθών εξαιρουμένου του πετρελαίου (βλέπε , *INE/ΓΣΕΕ ,2008*).Επίσης η πληθωριστική επίδραση της υποτίμησης της δραχμής τον Μάρτιο του 98 στις τιμές αποδείχθει προσωρινή μόνο , αφού απορροφήθηκε πλήρως κατά τη διάρκεια του β' εξαμήνου του 1998. Οι αυξημένες τιμές του πετρελαίου ώθησαν των δείκτη τιμών καταναλωτή υψηλότερα στα τέλη του 99 αλλά επηρέασαν περισσότερο την τιμή των προϊόντων παρά των υπηρεσιών.

Ελλάδα : άλλοι δείκτες πληθωρισμού και κόστους
(ετήσια μεταβολή %)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
Αποπληθωριστής ιδιωτικής κατανάλωσης						
EL	8,9	8,2	5,5	4,7	2,5	2,5
EUR-11	2,9	2,5	1,9	1,3	1,4	1,8
EE-15	2,9	2,6	2,0	1,6	1,6	1,9
Κόστος εργασίας: Ονομαστική αμοιβή ανά εργαζόμενο						
EL	12,9	8,8	12,4	5,8	4,8	4,7
EUR-11	3,4	3,1	2,4	1,5	2,2	2,5
EE-15	3,4	3,3	2,9	2,3	2,7	3,0
Παραγωγικότητα της εργασίας						
EL	1,2	2,8	3,8	0,3	2,2	2,5
EUR-11	1,8	1,3	1,8	1,3	1,0	2,0
EE-15	1,7	1,3	1,8	1,3	1,0	2,1
Ονομαστικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος						
EL	11,5	5,9	8,4	5,5	2,5	2,1
EUR-11	1,6	1,8	0,5	0,2	1,2	0,5
EE-15	1,6	2,0	1,0	1,0	1,7	0,9
Εισαγόμενος πληθωρισμός**						
EL	6,8	5,0	2,2	5,0	0,6	6,1
EUR-11	3,0	0,6	2,6	-1,2	0,0	3,5
EE-15	3,5	0,4	1,1	-1,9	-0,3	2,8

* Οικονομικές προβλέψεις άνοιξης 2000.

** Αποπληθωριστής εισαγόμενων αγαθών και υπηρεσιών.

Πίνακας 10

2.2.2.2 Η Εξέλιξη των Δημοσιονομικών

Στην έκθεση για την σύγκλιση του 1998 η Ελλάδα δεν πληρούσε το κριτήριο της δημοσιονομικής κατάστασης, αποτέλεσε έτσι αντικείμενο απόφασης για την ύπαρξη υπερβολικού ελλείμματος (βλέπε , *INE/ΓΣΕΕ ,2008*). Μολονότι σημειώθηκε πολύ σημαντική μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος από 13,8% του ΑΕΠ το 1993 σε 4% το 1997 το έλλειμμα παρέμενε πάνω από την τιμή

αναφοράς του 3%. Ο δείκτης του ακαθάριστου δημόσιου χρέους ήταν υψηλός και έφτασε στην ανώτατη τιμή του 111,6% του ΑΕΠ το 1996 πριν μειωθεί σε 108,7% το 1997 (Πίνακας 5).

Κατά τα έτη 1998-1999 η Ελλάδα πραγματοποίησε περαιτέρω πρόοδο στην μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος και του ακαθάριστου χρέους. Το δημοσιονομικό έλλειμμα μειώθηκε 2,5% του ΑΕΠ το 1998 και σε 1,9% το 1999. Ο δείκτης ακαθάριστου χρέους μειώθηκε στο 106% του ΑΕΠ το 1998 και σε 104,5% το 1999 (Πίνακας 4).

Την περίοδο 1995-1999 το μεγαλύτερο μέρος της μείωσης του δημοσιονομικού ελλείμματος ήταν περισσότερο αποτέλεσμα αυστηρότερης δημοσιονομικής πολιτικής και χαμηλότερων πληρωμών τόκων παρά επιδράσεων του οικονομικού κύκλου. Η θετική επίδραση του επιχειρηματικού κύκλου στο δημοσιονομικό έλλειμμα είναι μικρότερη 1 εκατοστιαία μονάδα του ΑΕΠ έναντι βελτίωσης 8,6 εκατοστιαίων μονάδων στο πραγματικό αποτέλεσμα.

Ελλάδα : συνιστώσες της δημοσιονομικής εξυγίανσης μεταξύ 1995 και 1999

(Κυκλικά αναπροσαρμοσμένες, σε % της τάσης του ΑΕΠ)

	Μεταβολή στο συνολικό αποτέλεσμα (1)=(3)-(2)	από την οποία:		από την οποία:	
		Μεταβολή στις πληρωμές τόκων (2)	Μεταβολή στο προτογενές αποτέλεσμα (3)=(4)-(5)	Μεταβολή στα έσοδα (4)	Μεταβολή στις προτογενείς δαπάνες (5)
EL	7,7	-3,5	4,2	5,2	1,0
EUR-11	4,0	-1,3	2,7	1,2	-1,5
EE-15	4,7	-1,3	3,4	1,1	-2,3

Πίνακας 11

Η μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος μετά το 1995 οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη συνεχή μείωση των πληρωμών τόκων ως ποσοστού του ΑΕΠ : αυτό κατέστη δυνατό με τη σταδιακή μείωση των επιτοκίων , λόγω τη μείωσης

του πληθωρισμού , με πράξεις ενεργού διαχείρισης του χρέους και την μείωση του δείκτη ακαθάριστου χρέους. Ωστόσο στο αποτέλεσμα αυτό συνέβαλαν οι ανανεωμένες προσπάθειες σταθεροποίησης που οδήγησαν σε ουσιαστική προσαρμογή , ιδίως μετά το 1996.

Από το 1995 η φορολογική εξυγίανση βασίστηκε σε διαρθρωτικά μέτρα , ορισμένα από τα οποία εγκρίθηκαν τα προηγούμενα έτη (βλέπε ,Π.Α. Καββαδία, 1993). Το 1994 εγκρίθηκαν μέτρα με στόχο την διεύρυνση της φορολογικής βάσης και την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. Στη συνέχεια , το 1996-97 εγκρίθηκαν μέτρα για την ενίσχυση των φορολογικών εσόδων με την κατάργηση ή μείωση ορισμένων φορολογικών απαλλαγών , αύξηση των φορολογικών συντελεστών για τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς , εισαγωγή φόρου ακίνητης περιουσίας και εισαγωγή φόρου 15% επί των τόκων για τα κρατικά ομόλογα.

Η φορολογική εξυγίανση στην Ελλάδα στηρίχτηκε κυρίως στην μείωση του ελλείμματος της κεντρικής κυβέρνησης . Οι υπόλοιποι υποτομείς της κεντρικής κυβέρνησης και ειδικότερα τα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης κατά τα έτη 1995-1998 εμφανίζουν πλεόνασμα που αντιπροσωπεύει το 2% του ΑΕΠ. Η κατάσταση αυτή οφείλεται στην μεταρρύθμιση του 1990-1992 του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης που επέτρεψε την σταδιακή αύξηση των εισφορών και τον ορθολογισμό των δαπανών.

Οι δαπάνες για τις δημόσιες επενδύσεις που όπως αναφέραμε στην παράγραφο 2,2,1 αυτού του κεφαλαίου συγχρηματοδοτούνται από τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ σε μεγάλο βαθμό κινήθηκαν σε υψηλά και αυξανόμενα επίπεδα τα έτη 1997-2000. Σε σχέση με το ΑΕΠ το μερίδιο των δημοσίων επενδύσεων αυξήθηκε από 3,2% το 1995 σε 4,2% το 1999. Επιπλέον πρέπει να τονίσουμε ότι οι δημόσιες επενδύσεις υπερέβησαν το δημοσιονομικό έλλειμμα.

Ελλάδα :
προβολές του προγράμματος
σύγκλισης όσον αφορά την αύξηση του
ΑΕΠ, το δημοσιονομικό
πλεόνασμα/έλλειμμα και το δημόσιο
χρέος

	1999	2000	2001	2002 2000*
Αύξηση του ΑΕΠ, ετήσια μεταβολή %				
EL	3,5	3,8	4,1	4,3
Καθαρή ικανότητα χρηματοδότησης (+)/καθαρές δανειακές ανάγκες (-) γενικής κυβέρνησης ως % του ΑΕΠ				
EL	-1,5	-1,2	-0,2	0,2
Χρέος γενικής κυβέρνησης, ως % του ΑΕΠ				
EL	104,2	103,3	99,5	98,0

Πίνακας 12

Το ελληνικό πρόγραμμα σύγκλισης του 1999 είχε ως κύριο στόχο την ολοκλήρωση της ονομαστικής σύγκλισης έως τις αρχές του 2000 ώστε να μπορέσει η Ελλάδα να εισέλθει στη ζώνη του Ευρώ στις αρχές του 2001. Είχε επίσης στόχο να επιτευχθεί μεσοπρόθεσμα δημοσιονομική κατάσταση ώστε να πληρούνται οι προϋποθέσεις του συμφώνου σταθερότητας.

Ο δείκτης του ακαθάριστου χρέους στην Ελλάδα έφτασε στο 111,6% του ΑΕΠ το 1996 και έκτοτε μειώνεται συνεχώς .Το 1999 ανερχόταν σε 104% του ΑΕΠ. Η μείωση του δείκτη του δημοσίου χρέους αναμένεται να συνεχιστεί με βραδύτερους ρυθμούς λόγω του ισχυρά αυξανόμενου ΑΕΠ και του μικρότερου δημοσιονομικού ελλείμματος. Αυτό αντικατοπτρίζει την επίπτωση της λεγόμενης "προσαρμογή αποθεμάτων – ροών" , η οποία οφείλεται σε μία σειρά από παράγοντες που μπορεί να αυξήσουν το χρέος ,όπως μεταβολές στην αξία του χρέους σε συνάλλαγμα ,μεταβολές στο καθαρό υπόλοιπο των κατεχόμενων χρηματοπιστωτικών στοιχείων .Αυτοί οι αυξητικοί για το χρέος παράγοντες ήταν ιδιαίτερα υψηλοί στην Ελλάδα στις αρχές του 1990 και αντιπροσώπευαν ακόμη και το 3% του ΑΕΠ την τετραετία 1994-1998.

Από το 1998 και μετά η μείωση της "προσαρμογής αποθεμάτων – ροών" οφείλεται εν μέρει στην μεγαλύτερη χρησιμοποίηση των εσόδων από τις ιδιωτικοποιήσεις προκειμένου να αποπληρωθεί το δημόσιο χρέος. Οι

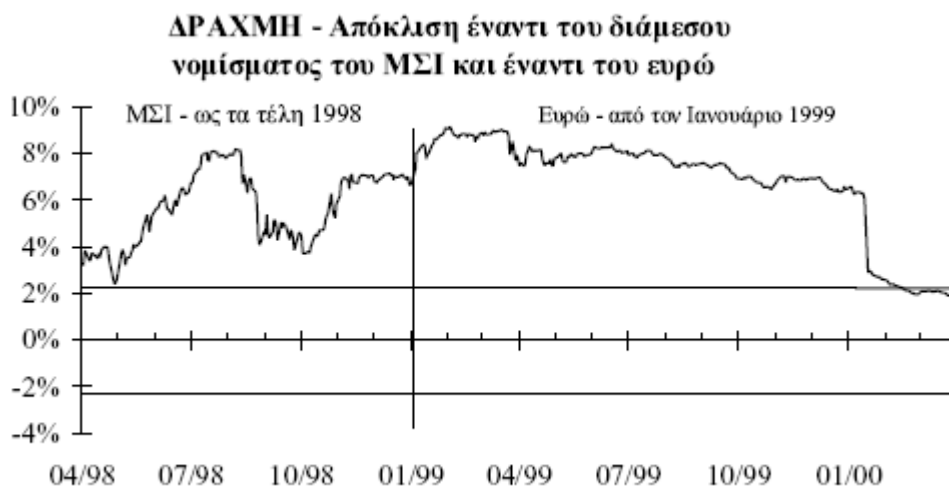
προσπάθειες ιδιωτικοποίησης είχαν προγραμματιστεί από το Δεύτερο Στάδιο σταθεροποίησης αλλά καθυστέρησαν ως το 1998. Η σειρά των μέτρων που εξαγγέλθηκαν με την είσοδο της Δραχμής στο ΜΣΙ το Μάρτιο του 1998 περιλάμβαναν ένα ευρύ σχέδιο ιδιωτικοποιήσεων που θα εφαρμοζόταν έως το τέλος του 1999. Έτσι διατέθηκαν για την αποπληρωμή του δημοσίου χρέους το 1999 χρηματοδοτικοί πόροι που ανερχόταν στο 2% του ΑΕΠ.

2.2.2.3 Η Εξέλιξη της Συναλλαγματικής Ισοτιμίας

Παρότι η Δραχμή εισήλθε στον ΜΣΙ το Μάρτιο του 1998, ωστόσο το νόμισμα αυτό δεν είχε συμμετάσχει στο μηχανισμό κατά τα δύο υπό εξέταση χρόνια (βλέπε, *INE/ΓΣΕΕ, 2008*). Η δραχμή παρέμεινε σταθερή έναντι των νομισμάτων του ΜΣΙ κατά την υπό εξέταση περίοδο αλλά σε ορισμένες περιόδους υπέστη πιέσεις οι οποίες εξουδετερώθηκαν με την αύξηση των εγχώριων επιτοκίων και μέσω παρεμβάσεων στην αγορά συναλλάγματος.

Η σταθερότητα της συναλλαγματικής ισοτιμίας κατά την προ της εισαγωγής του Ευρώ περίοδο εκτιμάται εξετάζοντας την συμπεριφορά της δραχμής έναντι του διάμεσου νομίσματος στο πλαίσιο του ΜΣΙ². Από την 1^η Ιανουαρίου 1999 και μετέπειτα η απόκλιση έναντι του Ευρώ καθίσταται ο κατάλληλος δείκτης. Στον Πίνακα 6 και στον Πίνακα 13 συνοψίζεται η συμπεριφορά των αποκλίσεων αυτών κατά την υπό εξέταση περίοδο.

2: Ως διάμεσο νόμισμα στα πλαίσια του ΜΣΙ ορίζεται το νόμισμα του οποίου η τιμή σε μια συγκεκριμένη ημερομηνία βρίσκεται πιο κοντά στην κεντρική του τιμή έναντι του ευρώ.

Πίνακας 13

Κατά την είσοδο της δραχμής στον ΜΣΙ, η κεντρική της ισοτιμία έναντι του Γερμανικού Μάρκου (DEM) καθορίστηκε σε επίπεδο 12,4% χαμηλότερο από την μέση τιμή της αγοράς κατά τις δέκα προηγούμενες ημέρες. Δεδομένου ότι η συναλλαγματική ισοτιμία δεν υποχώρησε στο επίπεδο της κεντρικής ισοτιμίας, η πραγματική υποτίμηση ήταν κάπως μικρότερη.

Στο διάστημα που ακολούθησε, η συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής υποστηρίχτηκε από αυστηρή δημοσιονομική και νομισματική πολιτική οι οποίες αμφότερες αποσκοπούσαν στην εξυγίανση των δημοσίων οικονομικών και στην αποκλιμάκωση του πληθωρισμού, και επομένως στην επιτάχυνση του ρυθμού μακροοικονομικής σύγκλισης προς τις επιδόσεις της ζώνης ευρώ.

Ειδικότερα, η Τράπεζα της Ελλάδος, προκειμένου να τιθασεύσει τον πληθωρισμό τιμών, διατήρησε τα ονομαστικά και τα πραγματικά επιτόκια σε επίπεδα σαφώς υψηλότερα από τις υπόλοιπες χώρες της μμελλοντικής ζώνης των 15 του Ευρώ (βλέπε, *INE/ΓΣΕΕ, 2008*). Παρά τις βραχύβιες πληθωριστικές πιέσεις του Απριλίου 1998 λόγω φημών για πιθανή υποτίμηση της δραχμής που θα συμπίπτει με την απόφαση του Μαΐου περί συμμετοχής στην ΟΝΕ, η αλλαγή πολιτικής σύντομα κέρδισε την εμπιστοσύνη των χρηματαγορών, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα τις μεγάλες εισροές κεφαλαίων οι οποίες συνέβαλαν στην άνοδο της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Στις αρχές Αυγούστου 1998, η δραχμή κυμαινόταν σε επίπεδο περίπου 8% υψηλότερο από την κεντρική της ισοτιμία έναντι του διάμεσου νομίσματος στο πλαίσιο του ΜΣΙ (Πίνακας 13), και κατά τη

διάρκεια του καλοκαιριού η Τράπεζα της Ελλάδος άρχισε να εξουδετερώνει εν μέρει τις επιπτώσεις από τις εισροές κεφαλαίων προκειμένου να αποτρέψει περαιτέρω ανατίμηση της δραχμής.

Στις αρχές του 1999, η δραχμή είχε πλήρως ανακάμψει και ξεκίνησε το έτος κινούμενη σε επίπεδο περίπου 7% υψηλότερο από την κεντρική της ισοτιμία έναντι του ευρώ στο πλαίσιο του ΜΣΙ II (GRD/EUR 353,109). Η ανατίμηση συνεχίστηκε τον Ιανουάριο 1999, γεγονός το οποίο είχε ως αποτέλεσμα να ανέλθει η δραχμή, στα τέλη αυτού του μηνά, στο ανώτατο επίπεδο του 9,2% υψηλότερα από την κεντρική της ισοτιμία. Έκτοτε, η δραχμή άρχισε να κινείται προς την κεντρική της ισοτιμία στο πλαίσιο του ΜΣΙ II, παράλληλα με την μείωση του βραχυπρόθεσμου επιτοκίου προς τα επίπεδα της ζώνης ευρώ. Στις 14 Ιανουαρίου 2000, και ενώ η συναλλαγματική ισοτιμία του εν λόγω νομίσματος στην αγορά εξακολουθούσε να είναι υψηλότερη κατά 6% από την κεντρική τιμή, οι ελληνικές αρχές ζήτησαν την ανατίμηση της κεντρικής ισοτιμίας. Η νέα ισοτιμία GRD/EUR καθορίστηκε σε 340,75, η οποία σημαίνει ανατίμηση της κεντρικής τιμής κατά 3,6%.

Μετά την ανατίμηση και τα ευνοϊκά στοιχεία για τον πληθωρισμό, η Τράπεζα της Ελλάδος μείωσε το βασικό επιτόκιο καταθέσεων 14 ημερών σε 9,75% στις 28 Ιανουαρίου 2000 και στη συνέχεια κατά 50 σημεία βάσης στις 8 Μαρτίου 2000. Η απόκλιση των επιτοκίων τριών μηνών έναντι της ζώνης ευρώ μειώθηκε αντίστοιχα από 6,1 εκατοστιαίες μονάδες στην αρχή του 2000 σε 5 εκατοστιαίες μονάδες στα μέσα Μαρτίου, υποστηρίζοντας την προσέγγιση της δραχμής προς τη νέα της κεντρική τιμή στο πλαίσιο του ΜΣΙ II (βλέπε *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, 2002). Στο τέλος της περιόδου η συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής στην αγορά ήταν κατά 1,8% υψηλότερη από την κεντρική της τιμή.

Κατά την περίοδο αυτή, η μέση απόκλιση της ισοτιμίας της δραχμής στην αγορά από την κεντρική της τιμή έναντι του μέσου νομίσματος και επομένως του ευρώ ήταν 6,4%. Η συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής (έναντι του DEM μέχρι τις 31.12.1998 και έναντι του ευρώ στη συνέχεια) παρουσίασε γενικώς χαμηλή και μειούμενη μεταβλητότητα κατά την υπό εξέταση περίοδο, με εξαίρεση το διάστημα της αναταραχής στις χρηματαγορές κατά τους τελευταίους μήνες του 1998 (βλέπε *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, 2002). Τα προαναφερθέντα στοιχεία συνοψίζονται ως εξής:

- η δραχμή συμμετείχε στον ΜΣΙ και στη συνέχεια στον ΜΣΙ II επί συνολικό διάστημα μεγαλύτερο των δύο ετών.

- η ισοτιμία της δραχμής κυμαινόταν σε επίπεδο ανώτερο της κεντρικής της ισοτιμίας έναντι του διάμεσου νομίσματος στον ΜΣΙ καθ' όλη την περίοδο Απριλίου-Δεκεμβρίου 1998. Από την εισαγωγή του ευρώ και του ΜΣΙ ΙΙ, η δραχμή παρέμεινε πάντα σε επίπεδα υψηλότερα της κεντρικής της τιμής έναντι του ευρώ στο πλαίσιο του ΜΣΙ ΙΙ.
- κατά την περίοδο αυτή, δεν σημειώθηκε υποτίμηση της κεντρικής ισοτιμίας της δραχμής ούτε στο πλαίσιο του ΜΣΙ ούτε του ΜΣΙ ΙΙ.
- παρότι η δραχμή γνώρισε ορισμένες εντάσεις στο αποκορύφωμα της αναταραχής που σημειώθηκε στις διεθνείς χρηματαγορές το καλοκαίρι του 1998, οι πιέσεις αυτές είχαν μόνο προσωρινό χαρακτήρα και δεν επηρέασαν σημαντικά τη θέση του ελληνικού νομίσματος στον ΜΣΙ.

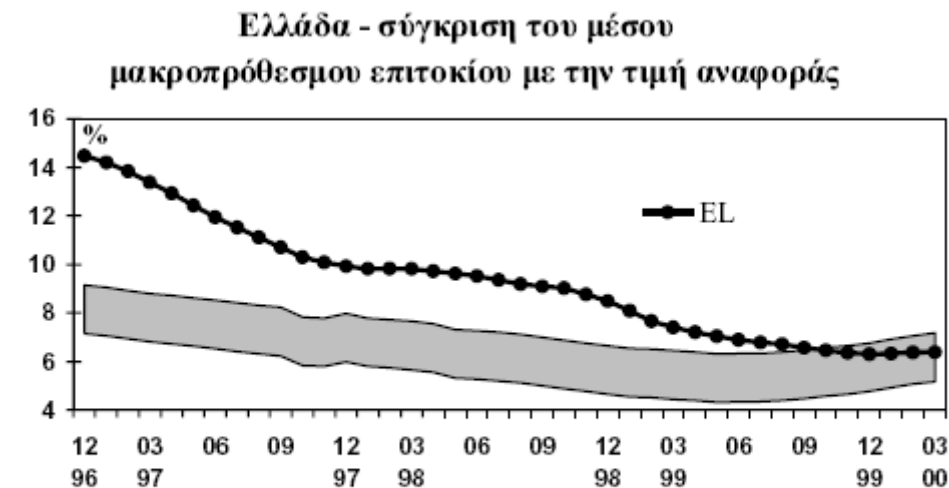
Επομένως, η Ελλάδα πληρούσε το κριτήριο της συναλλαγματικής ισοτιμίας.

2.2.2.4 Η Εξέλιξη των Μακροπρόθεσμων Επιτοκίων

Στην έκθεση του 1998 για τη σύγκλιση διατυπωνόταν η εκτίμηση ότι η Ελλάδα δεν πληροί το κριτήριο της σύγκλισης των επιτοκίων. Το μέσω μακροπρόθεσμο επιτόκιο στην Ελλάδα στους δώδεκα μήνες έως τον Ιανουάριο 1998 ανερχόταν σε 9,8%, ήταν δηλαδή σαφώς ανώτερο της τιμής αναφοράς του 7,8%.

Τη δεκαετία του 1990, η Τράπεζα της Ελλάδος ακολούθησε αντιπληθωριστική στρατηγική που βασίσθηκε σε αυστηρή νομισματική πολιτική και σε ισχυρή συναλλαγματική ισοτιμία (βλέπε *Π.Α. Καββαδία, 1993*). Μετά την είσοδο της δραχμής στον ΜΣΙ το Μάρτιο 1998, τα βραχυπρόθεσμα επιτόκια διατηρήθηκαν σε σχετικά υψηλά επίπεδα, τόσο σε ονομαστικούς όσο και σε πραγματικούς όρους, ενώ παράλληλα η δραχμή παρέμεινε σε επίπεδο υψηλότερο των διμερών κεντρικών της τιμών στη δέσμη ισοτιμιών του ΜΣΙ. Καθώς αυξανόταν η αξιοπιστία της πορείας αποκλιμάκωσης του πληθωρισμού

και σημειωνόταν προσπάθεια δημοσιονομικής εξυγίανσης, τα μακροπρόθεσμα επιτόκια άρχισαν να υποχωρούν προς τα επίπεδα των χωρών της ζώνης του Ευρώ (Πίνακας 7).

Σημ.: Η σκιαγραφημένη ζώνη αντιπροσωπεύει διάστημα 2 εκατοστιαίων μονάδων μεταξύ του μέσου επιτοκίου στις τρεις χώρες με τις καλύτερες επιδόσεις από άποψη σταθερότητας τιμών (κάτω άκρο της ζώνης) και της τιμής αναφοράς (άνω άκρο της ζώνης).

Πίνακας 14

Στον Πίνακα 14 απεικονίζεται η εξέλιξη του μέσου όρου του μακροπρόθεσμου επιτοκίου στην Ελλάδα, το οποίο λαμβάνεται υπόψη για την εκτίμηση του κριτηρίου της συνθήκης σύγκλισης, σε σύγκριση με την εξέλιξη της τιμής αναφοράς όπως αυτή εμφανίζεται στο άνω άκρο της σκιαγραφημένης ζώνης. Μειούμενο σταθερά από το 1996 το μέσο επιτόκιο στην Ελλάδα έφτασε στην τιμή αναφοράς τον Οκτώβριο του 1999 και έκτοτε παρέμεινε στο επίπεδο αυτό έως και τον Μάρτιο του 2000. Πληρούσε λοιπόν η Ελλάδα και αυτόν τον παράγοντα σύγκλισης.

3 Το ΑΕΠ ανά κάτοικο στην ΕΕ και στην Ελλάδα

3.1 Η Πραγματική Σύγκλιση και το ΑΕΠ στην Ελλάδα

Στο Κεφάλαιο αυτό εξετάζονται τέσσερα ζητήματα σε σχέση με την πραγματική σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας προς τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

- Πρώτον, το ζήτημα εάν έχει εκκινήσει η διαδικασία της πραγματικής σύγκλισης και με τι ρυθμούς αυτή εξελίσσεται. Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα βασίζεται στην ανάλυση του κυριότερου δείκτη πραγματικής σύγκλισης, δηλαδή του ΑΕΠ ανά κάτοικο στην Ελλάδα ως ποσοστό του αντίστοιχου μέσου μεγέθους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο δείκτης αυτός αναλύεται σε τρεις επιμέρους συνιστώσες: στην παραγωγικότητα της εργασίας, στο ποσοστό ανεργίας και στο ποσοστό συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό. Από την διαχρονική πορεία αυτών των τριών μεγεθών εξαρτάται η πορεία του ΑΕΠ ανά κάτοικο ως ποσοστό του μέσου ευρωπαϊκού όρου. Η ανάλυση αυτή επιτρέπει την απάντηση, όχι μόνον στο ερώτημα που αναφέρεται στην εκκίνηση της διαδικασίας της σύγκλισης και με τι ρυθμούς αυτή εξελίσσεται, αλλά και σε ποιους εκ των τριών προαναφερθέντων παραγόντων βασίζεται.

- Δεύτερον, το ζήτημα εάν η διαδικασία της πραγματικής σύγκλισης, εφόσον έχει εκκινήσει, διαθέτει επαρκή δυναμισμό για να συνεχισθεί και έτσι εάν υπάρχουν οι εσωτερικές προϋποθέσεις συσσώρευσης κεφαλαίου οι οποίες μπορούν να προσδώσουν στην διαδικασία της σύγκλισης την διάρκεια που θα επιτρέψει στην ελληνική οικονομία να προσεγγίσει τελικά το μέσο ΑΕΠ ανά κάτοικο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο τέλος ενός μακρού κύματος ανάπτυξης.

- Τρίτον, το ζήτημα εάν υπάρχουν οι εξωτερικές προϋποθέσεις της πραγματικής σύγκλισης, δηλαδή εάν οι εξωτερικοί περιορισμοί της ελληνικής οικονομίας (ανταγωνιστικότητα, εμπορικό ισοζύγιο, ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών) επιτρέπουν την απρόσκοπτη πορεία της ελληνικής οικονομίας προς την πραγματική σύγκλιση.

- Τέταρτων, το ζήτημα της ταχύτητας με την οποία διαφαίνεται ότι θα ολοκληρωθεί η διαδικασία της πραγματικής σύγκλισης.

Η πραγματική σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας ως προς τον μέσο όρο του ΑΕΠ ανά κάτοικο της Ευρωπαϊκής Ένωσης πραγματοποιείται ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '90 (βλέπε *Π.Α. Καββαδία, 1993*). Ο σχετικός δείκτης (Πίνακας 15), ο οποίος κατά τα έτη 1987-1990 είχε σταθεροποιηθεί στο χαμηλό

επίπεδο 60% περίπου, παρουσιάζει έκτοτε ανοδική πορεία, έτσι ώστε κατά το 2003 αναμένεται να φθάσει στο 71%, που είναι το ιστορικά υψηλότερο σημείο στο οποίο είχε φθάσει το 1978.

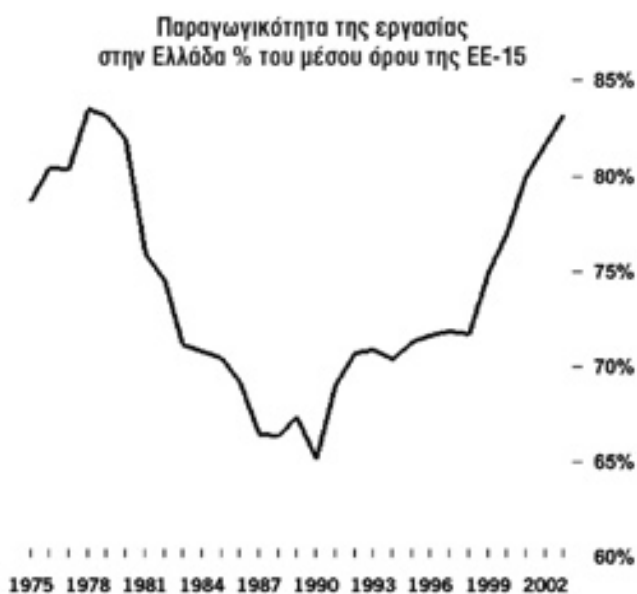

Πίνακας 15

Ωστόσο, η πραγματική σύγκλιση της δεκαετίας του '90, αν και εμφανίζεται ως ενιαία διαδικασία στην πορεία του δείκτη (Πίνακας 15), στην πραγματικότητα διήλθε από διαφορετικά στάδια. Πιο συγκεκριμένα, η σύγκλιση των ετών 1992-1994 δεν οφειλόταν στους ίδιους παράγοντες που επιτρέπουν σήμερα στο ΑΕΠ ανά κάτοικο της Ελλάδας να συγκλίνει προς τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι στο πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του '90, η πραγματική σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας δεν βασιζόταν στις δικές της υψηλές επιδόσεις, αλλά στην μεγαλύτερη σφοδρότητα με την οποία έπληξε η οικονομική ύφεση εκείνης της περιόδου τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ενώ αντίθετα, στην περίοδο 1995-2002, η πραγματική σύγκλιση στηρίχθηκε στις υψηλές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας (βλέπε , *INE/ΓΣΕΕ* ,2008).

Μια ισχυρή και αποτελεσματική οικονομία επιτυγχάνει την συνεχή άνοδο του ΑΕΠ ανά κάτοικο. Η παραγωγικότητα και το επίπεδο ζωής συνδέονται στενά. Έτσι, όσο αυξάνεται η παραγωγικότητα, τόσο αυξάνεται και το ΑΕΠ ανά κάτοικο, θεωρώντας όλους τους άλλους παράγοντες σταθερούς. Κι αυτό γιατί, η

παραγωγικότητα της εργασίας είναι το προϊόν που παράγει κατά μέσο όρο ένας απασχολούμενος ετησίως. Επομένως, εάν θεωρήσουμε την αναλογία των απασχολούμενων στον πληθυσμό ως σταθερή, όσο μεγαλύτερη είναι η παραγωγικότητα, τόσο μεγαλύτερο είναι και το προϊόν ανά κάτοικο. Ωστόσο, για να υπάρξει πραγματική σύγκλιση, η αύξηση της παραγωγικότητας δεν πρέπει να πραγματοποιηθεί σε βάρος της δημιουργίας θέσεων εργασίας γιατί, η ικανότητα να επιτύχουμε υψηλά ποσοστά απασχόλησης επηρεάζει άμεσα το επίπεδο ζωής καθώς παράγει εισοδήματα για ένα μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού. Έτσι, εκτός από την παραγωγικότητα της εργασίας, το ποσοστό του πληθυσμού που συμμετέχει στον ενεργό πληθυσμό, που αποτελεί δηλαδή το εργατικό δυναμικό της χώρας (το σύνολο των ατόμων που είναι διαθέσιμα προς εργασία), επηρεάζει θετικά την πραγματική σύγκλιση. Όσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό συμμετοχής, τόσο μεγαλύτερο είναι και το ΑΕΠ ανά κάτοικο, γιατί περισσότεροι εργαζόμενοι παράγουν περισσότερο προϊόν, ακόμη και αν η παραγωγικότητα παραμένει σταθερή. Το ποσοστό ανεργίας, τέλος, επιδρά αρνητικά στην διαδικασία της πραγματικής συγκλίσεως, γιατί αποτελεί το ποσοστό εκείνο του εργατικού δυναμικού που παραμένει αχρησιμοποίητο: όσο υψηλότερο είναι το ποσοστό ανεργίας, τόσο χαμηλότερο είναι το ΑΕΠ ανά κάτοικο (θεωρώντας πάντοτε τους άλλους παράγοντες ως αμετάβλητους).

Πίνακας 16³

Η δεκαετία του '80 ήταν μια δεκαετία απόκλισης της ελληνικής οικονομίας σε σχέση με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εξαιτίας του γεγονότος ότι η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στην Ελλάδα, ήταν βραδύτερη από την αντίστοιχη στις άλλες χώρες της Ένωσης. Το ΑΕΠ ανά κάτοικο στην Ελλάδα απομακρυνόταν όλο και περισσότερο από τον αντίστοιχο μέσο ευρωπαϊκό όρο. Ωστόσο, από τις αρχές της δεκαετίας του '90, η τάση έχει αντιστραφεί και την απόκλιση διαδέχθηκε η σύγκλιση. Έτσι στο 1978 η παραγωγικότητα της εργασίας στην Ελλάδα ανερχόταν στο 85% περίπου του μέσου όρου της ΕΕ και το 1990 βρισκόταν στο χαμηλό επίπεδο 65%. Κατά το πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του '90, η παραγωγικότητα της εργασίας στην Ελλάδα (Πίνακας 16) εμφανίζει ανάκαμψη σε σχέση με τον μέσο ευρωπαϊκό όρο, πλην όμως η ανάκαμψη αυτή οφείλεται αφενός μεν στις επιπτώσεις της ύφεσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αφετέρου δε στην εκκαθάριση των λιγότερο παραγωγικών μονάδων στην Ελλάδα (η παύση λειτουργίας των μονάδων αυτών στις οποίες η παραγωγικότητα της εργασίας ήταν κάτω του μέσου εθνικού όρου, προκάλεσε μια «μηχανική» αύξηση της μέσης παραγωγικότητας στην Ελλάδα χωρίς αυτό να αντιπροσωπεύει μια πραγματική βελτίωση). Αυτές οι εξελίξεις αντανακλώνται και στην άνοδο του δείκτη σύγκλισης προκαλώντας ένα φαινόμενο «ψευδοσύγκλισης». Στην συνέχεια (1993-1997), η παραγωγικότητα της εργασίας ως ποσοστό του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρέμεινε σχετικά σταθερή. Ωστόσο, ο δείκτης πραγματικής σύγκλισης βελτιώνεται καθώς αυξάνεται το ποσοστό συμμετοχής του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό (Πίνακας 17), και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό που υπερκαλύπτει το αρνητικό αποτέλεσμα από την άνοδο του ποσοστού ανεργίας (Πίνακας 18). Από το 1998, η παραγωγικότητα της εργασίας στην Ελλάδα αυξάνεται κατά πολύ ταχύτερα από ότι στην ΕΕ ως σύνολο, με αποτέλεσμα την επιτάχυνση της διαδικασίας πραγματικής σύγκλισης. Η άνοδος αυτή πραγματοποιείται παρά την αρνητική επίδραση που έχουν, τόσο η πτώση του ποσοστού συμμετοχής (ως ποσοστό του μέσου όρου της ΕΕ), όσο και η άνοδος του ποσοστού ανεργίας. Επομένως, η πραγματική σύγκλιση των τελευταίων ετών έχει πραγματοποιηθεί χάρη σε μία μόνο από τις τρεις συνιστώσες της, δηλαδή χάρη στην σημαντική άνοδο της παραγωγικότητας της εργασίας. Το αρνητικό αποτέλεσμα των άλλων δύο παραγόντων, δηλαδή του αυξημένου ποσοστού ανεργίας και του μειωμένου ποσοστού συμμετοχής εξηγεί το γεγονός ότι ενώ η παραγωγικότητα της εργασίας έχει φθάσει πλέον στα υψηλά

επίπεδα του 85% του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το ΑΕΠ ανά κάτοικο μόλις υπερβαίνει το 70% του αντίστοιχου μέσου ευρωπαϊκού μεγέθους.

Πίνακας 17³

3: Πηγή-*Statistical Annex of European Economy, 2002*

Πίνακας 18³

Το ποσοστό συμμετοχής του πληθυσμού της Ελλάδας στην αγορά εργασίας (δηλαδή στο εργατικό δυναμικό), παρέμεινε σημαντικά μικρότερο από το αντίστοιχο της ΕΕ (περίπου 88%) στην διάρκεια της δεκαετίας του '80. Εντούτοις, από τις αρχές της δεκαετίας του '90, παρατηρήθηκε μια ταχεία σύγκλιση του ποσοστού συμμετοχής της Ελλάδας με αυτό της ΕΕ εξ αιτίας της εντεινόμενης εισόδου των Ελληνίδων στην αγορά εργασίας, αλλά και της υποχώρησης του εργατικού δυναμικού σε ορισμένες άλλες χώρες μέλη. Αυτή η θεαματική αύξηση του ποσοστού του πληθυσμού που συμμετείχε στο εργατικό δυναμικό, είχε θετική και σημαντική επίπτωση στην άνοδο του δείκτη πραγματικής σύγκλισης. Η αύξηση του ποσοστού συμμετοχής υπερκάλυψε την αρνητική συνέπεια της συγκριτικά με την ΕΕ ταχύτερης ανόδου του ποσοστού ανεργίας στην Ελλάδα από ότι στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ).

Το ποσοστό συμμετοχής (ως ποσοστό του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης) μειώνεται από το έτος 2000 μέχρι σήμερα. Εάν είχε διατηρηθεί στα επίπεδα που είχε προσεγγίσει το 1998-1999 το επίπεδο σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας, δεν θα ήταν σήμερα 70% αλλά 75% περίπου. Αρνητική επίδραση έχει στο επίπεδο σύγκλισης και το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα, αφού το επίπεδο είναι υψηλότερο του μέσου όρου της ΕΕ. Εάν βρισκόταν σήμερα στα μέσα ευρωπαϊκά επίπεδα, το επίπεδο σύγκλισης θα ήταν περίπου 3 εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερο. Βέβαια, οι τρεις συνιστώσες του επιπέδου σύγκλισης δεν είναι μεταβλητές ανεξάρτητες μεταξύ τους: η ταχεία αύξηση της παραγωγικότητας έχει προκαλέσει στασιμότητα και ελαφρά μείωση της απασχόλησης στην Ελλάδα. Στον βαθμό που επιταχύνεται η παραγωγικότητα, επιβραδύνεται η αύξηση της απασχόλησης, επομένως και η ικανότητα της οικονομικής μεγέθυνσης να αυξήσει άμεσα την απασχόληση. Επομένως, οι δύο στόχοι της αύξησης της απασχόλησης και της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας είναι γενικά αντιφατικοί, τουλάχιστον στην βραχυπρόθεσμη διάρκεια. Εντούτοις, οι αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας οδηγούν μακροπρόθεσμα σε αύξηση της απασχόλησης, γιατί η αύξηση της παραγωγικότητας μακροπρόθεσμα επιτρέπει στο οικονομικό σύστημα να παρακάμψει τις εγγενείς αντιφάσεις του και τα διαρθρωτικά του προβλήματα. Χαρακτηριστικό από την άποψη αυτή είναι το γεγονός ότι σε περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου η απασχόληση μειώθηκε (είτε στην διάρκεια της δεκαετίας του '80, είτε του '90), εξαιτίας των αυξήσεων της παραγωγικότητας (τεχνολογικές, οργανωτικές και θεσμικές αλλαγές), η απασχόληση αυξάνεται εκ νέου. Αυτό φαίνεται ιδιαίτερα στα

στατιστικά στοιχεία της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, δηλαδή στις «χώρες της σύγκλισης» και στην Ιταλία, η οποία μεταξύ των μεγάλων χωρών της ΕΕ, παρουσιάζει τις πιο έντονες διαρθρωτικές ομοιότητες με την Ελλάδα.. Σε κάθε μία από αυτές τις τρεις χώρες, η απασχόληση διήλθε από μια περίοδο μείωσης, αλλά στην συνέχεια οι αυξήσεις του ΑΕΠ προκαλούν αυξήσεις στην απασχόληση. Επομένως, η αρνητική επίπτωση που έχει η αύξηση της παραγωγικότητας στην απασχόληση, θα πρέπει να θεωρηθεί ως βραχυχρόνιο φαινόμενο και μόνον. Έτσι, αποτελεί εύλογη πρόβλεψη μια ανάκαμψη της απασχόλησης στην μεσοπρόθεσμη διάρκεια .

Η απόδοση κεφαλαίου στον επιχειρηματικό τομέα της ελληνικής οικονομίας μειώθηκε από το 1981 έως το 1983, κατά 20 εκατοστιαίες μονάδες (1981=100, 1983=80). Μετά από αυτή τη θεαματική πτώση, η απόδοση κεφαλαίου σταθεροποιήθηκε στο επίπεδο του 1983 μέχρι και το 1989 (με μικρές διακυμάνσεις) και έφθασε στο ιστορικά χαμηλό της σημείο το 1990. Έκτοτε, η απόδοση κεφαλαίου ακολουθεί ανοδική πορεία με αποτέλεσμα να έχει φθάσει ξανά στο επίπεδο του 1981 (βλέπε ,Π.Α. Καββαδία, 1993). Σύμφωνα με το European Economy (Statistical Annex, Spring 2002) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η απόδοση κεφαλαίου στην Ελλάδα, στο σύνολο της οικονομίας, έχει φθάσει στο μέσο επίπεδο της κερδοφορίας της περιόδου 1963-1970 και αναμένεται ότι θα την υπερβεί κατά 5% στην διάρκεια του 2003.

Το πρώτο συμπέρασμα, επομένως, από την ανάλυση των δεικτών συσσώρευσης είναι ότι η κερδοφορία στον επιχειρηματικό τομέα έχει αυξηθεί και έχει φθάσει σε επίπεδα τα οποία θα πρέπει να θεωρούνται υψηλά.

Η απόδοση κεφαλαίου επηρεάστηκε από την εξέλιξη της παραγωγικότητας του κεφαλαίου (Πίνακας 20) που παρουσίασε πορεία όμοια, πλην όμως όχι ταυτόσημη, με αυτήν της κερδοφορίας. Από τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του '80, η παραγωγικότητα του κεφαλαίου μειώθηκε καθώς οι αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας υστερούσαν έναντι των αυξήσεων της έντασης κεφαλαίου (Πίνακας 19). Στην συνέχεια, όμως, η παραγωγικότητα του κεφαλαίου τέθηκε σε ανοδική πορεία.

Στην άνοδο της κερδοφορίας έχει συμβάλει και η μακροχρόνια πτώση του μεριδίου της εργασίας στο προϊόν. Η πτώση είναι σαφής και επίμονη, παρά τις κατά καιρούς μικρές αυξήσεις που στην συνέχεια αντισταθμίζονται και υπερκαλύπτονται από ακόμη μεγαλύτερες μειώσεις. Εντούτοις, η πτώση αυτή δεν μετατρέπεται πάντοτε σε άνοδο της κερδοφορίας. Έτσι συνέβη στην δεκαετία

του '80, όταν η παραγωγικότητα του κεφαλαίου μειωνόταν και παρέσυρε την κερδοφορία στην πτώση της. Αντίθετα, στην δεκαετία του '90 και κατά τα πρώτα έτη της τρέχουσας δεκαετίας, η πτώση του μεριδίου της εργασίας συνδυάζεται με την άνοδο της παραγωγικότητας του κεφαλαίου και οι δύο παράγοντες δρουν προς την ίδια κατεύθυνση, της αύξησης της απόδοσης κεφαλαίου.

Πίνακας 20

Πίνακας 21

Η άνοδος της παραγωγικότητας του κεφαλαίου, με ταυτόχρονη αύξηση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου (οι οποίες όπως αναφέρθηκε στο δεύτερο μέρος της Έκθεσης παρουσιάζουν σημαντική άνοδο την περίοδο 1995-2002), οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το παραγωγικό σύστημα της Ελλάδας βρίσκεται σε διαδικασία τεχνολογικών αναδιαρθρώσεων. Οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου είναι φορείς των νέων τεχνολογιών και επιφέρουν επίσης τον οργανωτικό εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεων. Εξαιτίας αυτής της διαδικασίας «επιθετικής αναδιάρθρωσης», η παραγωγικότητα της εργασίας αυξάνεται. Αυτή η διαδικασία διαφέρει από όσα συνέβησαν κατά το πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του '90, όταν η αύξηση της παραγωγικότητας του κεφαλαίου δεν σχετιζόταν με τις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου και την συνακόλουθη μεταφορά νέων τεχνολογιών στην παραγωγή, αφού το ποσοστό επένδυσης (δηλαδή το ποσοστό του ΑΕΠ το οποίο διατίθεται προς επένδυση σε παραγωγικές επενδύσεις) παρέμενε εξαιρετικά μικρό. Η άνοδος στην παραγωγικότητα του κεφαλαίου κατά τα έτη 1991-1994 σχετίζεται με την επιτάχυνση της εκκαθάρισης των ζημιογόνων και των ανεπαρκώς κερδοφόρων επιχειρήσεων που χαρακτηρίζονται από χαμηλή παραγωγικότητα κεφαλαίου. Καθώς αυτές οι επιχειρήσεις που εκκαθαρίστηκαν γενικώς είχαν παραγωγικότητα του κεφαλαίου (λόγο προϊόντος /κεφαλαίου) χαμηλότερη από τον μέσο εθνικό όρο, η καταστροφή τους κατέληξε σε μια άνοδο του δείκτη (που εκφράζει τον μέσο όρο). Αυτή η διαδικασία που κυριάρχησε μέχρι

το 1994, επιταχύνθηκε κατά πολύ στην τριετία 1991-1993. Έκτοτε, ο ρυθμός συσσώρευσης ακολουθεί ανοδική πορεία, και είναι λογικό να δεχθούμε ότι η αύξηση του λόγου προϊόντος /κεφαλαίου οφείλεται πρωτίστως στην μεταφορά τεχνολογικών καινοτομιών στην διαδικασία παραγωγής, μεταφορά που πραγματοποιείται χάρη στις αυξημένες επενδύσεις, αφού ως γνωστό, οι μεγάλες εκκαθαρίσεις των ανεπαρκώς αξιοποιημένων κεφαλαίων είχαν ουσιαστικά ολοκληρωθεί το 1995. Επομένως, η παύση λειτουργίας αυτών των επιχειρήσεων και η απαξίωσή τους, προκάλεσε την «μηχανική» αύξηση της μέσης παραγωγικότητας κεφαλαίου στην Ελλάδα, χωρίς η άνοδος του δείκτη προϊόντος / κεφαλαίου να αντανakλά μια πραγματική βελτίωση στην ποιότητα του παραγωγικού συστήματος.

Το τρίτο ερώτημα, σχετικά με την πραγματική σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας, είναι εάν υπάρχουν οι εξωτερικές προϋποθέσεις της πραγματικής σύγκλισης, δηλαδή εάν οι εξωτερικοί περιορισμοί της ελληνικής οικονομίας (ανταγωνιστικότητα, εμπορικό ισοζύγιο, μονομερείς μεταβιβάσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών) με δεδομένο και το νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης επιτρέπουν την απρόσκοπτη πορεία της ελληνικής οικονομίας προς την πραγματική σύγκλιση (βλέπε , *INE/ΓΣΕΕ* ,2008).

Πιο συγκεκριμένα, η θεαματική άνοδος του εμπορικού ελλείμματος αγαθών και υπηρεσιών στην Ελλάδα θα έπρεπε να αποτελεί πηγή ανησυχίας. Από την στιγμή κατά την οποία το ευρώ αντικατέστησε την δραχμή, δεν υπάρχει πλέον η δυνατότητα μεταβολής των σχετικών τιμών των εγχωρίων προϊόντων έναντι των τιμών των ανταγωνιστριών χωρών διαμέσου των μεταβολών της ονομαστικής συναλλαγματικής ισοτιμίας. Τίθεται, λοιπόν, το ερώτημα εάν η ελληνική οικονομία μπορεί να επιτύχει υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης ώστε να συγκλίνει πραγματικά με τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (επομένως και να έχει χαμηλή ανεργία) και ταυτόχρονα το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών να διατηρηθεί σε επίπεδα ανεκτά, που δεν θέτουν σε κίνδυνο της πορείας της σύγκλισης. Θεωρώντας τους άλλους παράγοντες σταθερούς, οι δύο στόχοι, της πραγματικής σύγκλισης και του ελέγχου του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, είναι αντιφατικοί, αφού οι υψηλότεροι ρυθμοί μεγέθυνσης (υψηλότεροι από τον μέσο όρο της ΕΕ) ευνοούν την άνοδο των εισαγωγών και διευρύνουν το έλλειμμα. Το ερώτημα που τίθεται επομένως, είναι αν η δραματική άνοδος στο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών αποτελεί το τίμημα

το οποίο θα πρέπει να καταβληθεί από την ελληνική οικονομία για την πραγματική της σύγκλιση. Στην περίπτωση που το έλλειμμα υπερβεί τα ανεκτά όρια, η οικονομική πολιτική θα τεθεί υπό τον περιορισμό να αποκαταστήσει την εξωτερική ισορροπία επιβραδύνοντας την συνολική ζήτηση, επιβραδύνοντας δηλαδή τον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ και την διαδικασία της πραγματικής σύγκλισης.

Το τελευταίο ερώτημα το οποίο πραγματεύεται αυτό το κεφάλαιο, αφορά στους ρυθμούς με τους οποίους θα ήταν δυνατό να επιτευχθεί η πραγματική σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας προς τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στα παρακάτω διαγράμματα φαίνονται οι προβολές που αφορούν στον δείκτη σύγκλισης (ΑΕΠ ανά κάτοικο ως ποσοστό του μέσου όρου της ΕΕ) και στις τρεις συνιστώσες του ,δηλαδή στην παραγωγικότητα της εργασίας (ως ποσοστό του μέσου ευρωπαϊκού όρου), το ποσοστό συμμετοχής (δηλαδή το εργατικό δυναμικό ως ποσοστό του πληθυσμού) και το ποσοστό ανεργίας. Οι υποθέσεις που έγιναν είναι οι εξής: Το εργατικό δυναμικό θα αυξηθεί μέχρι το 2010 με τον μέσο ετήσιο ρυθμό των 30 τελευταίων ετών, δηλαδή +0,7%. Η άνοδος αυτή εκφράζει την αύξηση του ποσοστού συμμετοχής των γυναικών. Για την Ευρωπαϊκή Ένωση αντίθετα, όπου η είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας έχει ολοκληρωθεί στις περισσότερες χώρες ,διατυπώθηκε η υπόθεση ότι θα υπάρξει μικρή μόνο αύξηση του εργατικού δυναμικού της τάξης του 0,2%. Εάν οι μεταβολές αυτές δεν είναι δυνατό να επιτευχθούν διαμέσου της εισόδου αυτοχθόνων εργαζομένων στην αγορά εργασίας, το έλλειμμα θα καλυφθεί από μετανάστες. Επομένως, θα υπάρξει μια κάποια σύγκλιση των ποσοστών συμμετοχής Ελλάδος και ΕΕ. Η μείωση του εργατικού δυναμικού παράλληλα με την απασχόληση το 2000-2001 στην Ελλάδα έδειξε, και πάλι, ότι το εργατικό δυναμικό επηρεάζεται άμεσα από τις μεταβολές της απασχόλησης. Επομένως, δεν θα ήταν εύλογη μια υπόθεση ταχύτερης σύγκλισης του ποσοστού συμμετοχής, αφού η άνοδος της απασχόλησης, με δεδομένες τις μεγάλες αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας δεν πρέπει να αναμένουμε ότι θα είναι θεαματικές.

Για τον αριθμό των απασχολούμενων υιοθετήθηκε η πρόβλεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2003 (+0,5%), ενώ για το 2004 έγινε η παραδοχή ότι η αύξηση θα φθάσει το 2%, για το 2005-2007 ότι θα επιβραδυνθεί (+0,8%) καθώς οι κινητήριες δυνάμεις της ελληνικής οικονομίας θα εξασθενήσουν στο τέλος του επιχειρηματικού κύκλου, και για το 2008-2010, ότι θα έλθει ανάκαμψη

(+1,2%). Με αυτές τις υποθέσεις, το ποσοστό ανεργίας θα πρέπει να προσεγγίζει το 6% στο τέλος της δεκαετίας του 2010, και θα είναι λίγο υψηλότερο από το αντίστοιχο μέσο ποσοστό στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Για την παραγωγικότητα της εργασίας διατυπώθηκε η υπόθεση ότι θα διατηρηθεί σε υψηλά επίπεδα (+3,5%) που θα υπερβαίνουν κατά 0,8% τον μέσο ευρωπαϊκό όρο. Η μεγάλη διαφορά στην παραγωγικότητα της εργασίας που παρατηρήθηκε κατά τα τελευταία έτη δεν οφείλεται μόνο στις υψηλές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας, αλλά και στις πολύ μικρές επιδόσεις των άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για τα επόμενα έτη, ωστόσο, είναι εύλογη η υπόθεση ότι η παραγωγικότητα θα ανακάμψει και στις άλλες χώρες μέλη, υπό την προϋπόθεση ότι θα ακολουθήσουν μια μακροοικονομική πολιτική που θα επιτρέψει την ταχύτερη οικονομική μεγέθυνση (βλέπε *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, 2002). Επομένως, η διαφορά παραγωγικότητας μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ θα είναι μικρότερη από όσο ήταν κατά την τελευταία επταετία. Αυτή η άνοδος, κατά +3,5% της παραγωγικότητας της εργασίας αθροιζόμενη με τον ρυθμό μεγέθυνσης του εργατικού δυναμικού (+0,7%) δίνει τον δυναμικό ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης (+4,2%) και οδηγεί το ΑΕΠ ανά κάτοικο στο 82% του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Βέβαια, όλοι αυτοί οι υπολογισμοί πραγματοποιούνται με βάση τα στοιχεία της επίσημης οικονομίας. Εάν λάβουμε υπόψη μας την εκτεταμένη παραοικονομία στην Ελλάδα (35% του ΑΕΠ), που υπερβαίνει σημαντικά την αντίστοιχη παραοικονομία των άλλων χωρών μελών (10% του ΑΕΠ), η πραγματική σύγκλιση στην Ελλάδα (ΑΕΠ ανά κάτοικο 100% του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης) θα πραγματοποιηθεί περίπου στο τέλος της τρέχουσας δεκαετίας, με την προϋπόθεση ότι με τις αναγκαίες πολιτικές η παραοικονομία θα ενταχθεί στην επίσημη οικονομία και θα παράγει την αντίστοιχη προστιθέμενη αξία.

Πίνακας 22⁴

4: Οι Πίνακες αποδίδουν προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Πίνακας 23⁴

Πίνακας 24⁴

Πίνακας 25⁴

3.1.1 Δημόσια έσοδα (άμεση και έμμεση φορολογία)

Το 2008 παρουσιάστηκε υστέρηση των δημόσιων εσόδων, η οποία οφείλεται σε χαμηλότερες από τις προβλεπόμενες εισπράξεις από το νέο φόρο ακίνητης περιουσίας, από τη μη περαίωση φορολογικών εκκρεμοτήτων και των τελών ταξινόμησης, καθώς και από τη μη αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής. Επίσης ως αποτέλεσμα της διεθνούς κρίσης, υπήρξαν υστερήσεις στα φορολογικά έσοδα, ιδιαίτερα κατά το δεύτερο εξάμηνο του έτους.

Αναλύοντας διαχρονικά την εξέλιξη των εσόδων του τακτικού προϋπολογισμού ως ποσοστό του ΑΕΠ, διαπιστώνεται σταδιακή μείωση από 25% που ήταν το 2001 σε 23% περίπου το 2008 (Κρατικός Προϋπολογισμός 2009). Η μείωση αυτή οφείλεται στον περιορισμό τόσο των φορολογικών εσόδων ως ποσοστό του ΑΕΠ όσο και των λοιπών εσόδων, επίσης, ως ποσοστό του ΑΕΠ (βλέπε *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, 2002). Για το 2009 προβλέπεται αύξηση των συνολικών εσόδων του τακτικού προϋπολογισμού στο 25% του ΑΕΠ, πρόβλεψη η οποία, ακόμα και μετά τις αναθεωρήσεις του Επικαιροποιημένου Προγράμματος Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΠΣΑ), θεωρείται αδύνατον να καταστεί ρεαλιστική. Σχετικά με τα φορολογικά έσοδα, τα οποία αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των συνολικών εσόδων του τακτικού προϋπολογισμού, παρατηρείται μείωσή τους ως ποσοστό του ΑΕΠ από 22,6% το 2001 σε 19,9% το 2008 και προβλέπονται στο 22% το 2009 (Επικαιροποιημένο ΠΣΑ), πρόβλεψη, επίσης εκτός πραγματικότητας, αν ληφθεί υπόψη η στασιμότητα που αναμένεται στην οικονομική δραστηριότητα το τρέχον έτος.

Ήδη, το πρώτο τρίμηνο του 2009 καταγράφεται υστέρηση στα καθαρά έσοδα του Τακτικού Προϋπολογισμού αφού την συγκεκριμένη περίοδο εισπράχτηκαν 11.014 εκατ. € ή το 18,6% του συνόλου των καθαρών εσόδων που προβλέπει το Επικαιροποιημένο ΠΣΑ. Σε σχέση με αντίστοιχο τρίμηνο του 2008 τα καθαρά έσοδα εμφανίζουν μείωση κατά 0,2%, ενώ σε ότι αφορά ειδικότερα στους άμεσους φόρους εισπράχτηκε το 16,3% και στους έμμεσους φόρους το 23,2% των ετήσιων προβλέψεων του ΠΣΑ.

3.1.2 Δημόσιες δαπάνες

Σύμφωνα με τον προϋπολογισμό του κράτους, το 2009 ο ρυθμός αύξησης των δαπανών θα είναι σημαντικά μεγαλύτερος από την ονομαστική αύξηση του ΑΕΠ, παρά τη μείωση των δαπανών του Προγράμματος Δημόσιων Επενδύσεων. Την ίδια στιγμή, οι δαπάνες για εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους προβλέπεται να αυξηθούν μόνο κατά 6,2%, πρόβλεψη μάλλον υποεκτιμημένη, αφού το κόστος δανεισμού του Ελληνικού Δημοσίου, όπως αναλύεται και στην επόμενη ενότητα, διευρύνεται σταθερά και αναμένεται να συνεχίσει να διευρύνεται. Πάντως η

κυβέρνηση, σύμφωνα με εξαγγελίες της, το Μάρτιο του 2009, αναμένει εξοικονόμηση πρωτογενών δαπανών ύψους 500 εκατ. ευρώ (0,2% του ΑΕΠ) από την περικοπή κατά 10% των ελαστικών δαπανών (μετακινήσεις, προμήθειες, λειτουργικές δαπάνες, διάφορες δαπάνες και επιχορηγήσεις φορέων).

Βέβαια, η μεγάλη αύξηση λειτουργικών δαπανών του δημοσίου κατά το παρελθόν δεν δικαιολογείται από αντίστοιχη βελτίωση των προσφερόμενων υπηρεσιών σε πολίτες και επιχειρήσεις. Το κόστος των δημόσιων υπηρεσιών για νοικοκυριά και επιχειρήσεις αυξάνει συνεχώς, χωρίς να αντιμετωπίζονται επαρκώς οι αντίστοιχες ανάγκες (βλέπε *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, 2002). Η δημόσια υγεία και παιδεία συνεχίζουν να παρέχουν υπηρεσίες ιδιαίτερα χαμηλού επιπέδου στρέφοντας τους πολίτες στον ιδιωτικό τομέα, ενώ η γραφειοκρατία του δημόσιου τομέα σε αδειοδοτήσεις και ρυθμίσεις αυξάνουν το λειτουργικό – διαχειριστικό κόστος των επιχειρήσεων.

Επιπλέον, η αύξηση των μεταβιβαστικών πληρωμών τα τελευταία είκοσι χρόνια δεν συνοδεύεται από αντίστοιχη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, καθώς η φτώχεια στη χώρα μας επιδεινώνεται και παραμένει από τις πιο υψηλές στην ΕΕ-27.

Η εμφανής, επομένως, αναποτελεσματικότητα του μηχανισμού αναδιανομής σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση και τις αυξημένες ανάγκες για στήριξη των οικονομικά ασθενέστερων θέτουν το ζήτημα της αναδιανομής του εισοδήματος πρώτης προτεραιότητας στο πλαίσιο της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής κατά την τρέχουσα περίοδο.

Τέλος, το υψηλό έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης και το υψηλό δημόσιο χρέος, αλλά και το υπερβολικά υψηλό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και του εξωτερικού χρέους, καθιστούν επιτακτική την προώθηση ουσιαστικών μεταρρυθμίσεων που θα αποφέρουν άμεσα και μόνιμου χαρακτήρα αποτελέσματα, ώστε να αντιμετωπιστούν όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερα οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης.

3.4 Δημόσιο Χρέος

Η διαχρονική υστέρηση στα δημοσιονομικά έσοδα σε συνδυασμό με το σταθερό, ως ποσοστό του ΑΕΠ, ύψος των δημόσιων δαπανών έχει οδηγήσει στη διόγκωση του δημοσιονομικού ελλείμματος και του χρέους. Πιο συγκεκριμένα, το δημοσιονομικό έλλειμμα και παρά την μείωση που παρουσίασε τα προηγούμενα χρόνια υπερέβη την τιμή αναφοράς του Προγράμματος Σταθερότητας και Ανάπτυξης, (δηλαδή το 3%), με έντονο πλέον τον κίνδυνο εκτροχιασμού των δημοσιονομικών μεγεθών εξαιτίας και της κρίσης που βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη. Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία (22/4/2009 eurostat) το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης από 5 δις περίπου (3,7% του ΑΕΠ) το 2000 κορυφώνεται στα 14 δις περίπου (7,5% του ΑΕΠ) το 2004 και στη συνέχεια μειώνεται στα 6 δις περίπου (2,8% του ΑΕΠ) το 2006. Από το 2007 και ύστερα αρχίζει πάλι να διογκώνεται και, σύμφωνα: α) με τις εαρινές προβλέψεις της ΕΕ (4/5/2009), το 2008 εκτιμάται στα 12,2 δις ή στο 5,0% του ΑΕΠ και προβλέπεται να αυξηθεί στο 5,7% το 2010 και β) με τις προβλέψεις του ΟΟΣΑ (24/6/2009), το 2009 εκτιμάται το έλλειμμα να διαμορφωθεί στο 6,1% του ΑΕΠ (βλέπε *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, 2002). Οι προβλέψεις της ΕΕ για διόγκωση του ελλείμματος επιβεβαιώνονται από τα στοιχεία του πρώτου τριμήνου του 2009 σύμφωνα με τα οποία καταγράφεται έλλειμμα 6,9 δις €, ποσό το οποίο ξεπερνά το 50% του συνολικού ελλείμματος που προβλέπεται για το 2009 στο Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης. Επομένως, είναι πλέον βέβαιο ότι ο στόχος μείωσης του ελλείμματος δεν θα μπορέσει να επιτευχθεί εφόσον δεν υπάρξει αλλαγή της οικονομικής πολιτικής.

Οι παραπάνω εξελίξεις οδήγησαν στην ενεργοποίηση της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος (Συμπεράσματα Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων – Λουξεμβούργο 27/4/2009), ενώ η Επιτροπή, κρίνοντας ότι το υπερβολικό έλλειμμα στην Ελλάδα δεν οφείλεται στην οικονομική κρίση, έδωσε στην κυβέρνηση περιθώριο μέχρι το τέλος του 2010 να μειώσει το έλλειμμα κάτω του 3%, ενώ μέχρι τις 27 Οκτωβρίου 2009 θα πρέπει να έχουν ληφθεί τα διορθωτικά μέτρα. Η Ε.Ε. επίσης τόνισε την ανάγκη βελτίωσης της συλλογής και επεξεργασίας των οικονομικών δεδομένων και ιδίως των δεδομένων του

δημοσίου τομέα και κάλεσε τη χώρα να βελτιώσει μακροπρόθεσμα την ποιότητα των δημόσιων οικονομικών της.

Από την άλλη πλευρά, το δημόσιο χρέος παραμένει σε πολύ υψηλά επίπεδα, παρά τις ευνοϊκές συνθήκες που επικράτησαν για τη μείωση του με τις διαδοχικές αυξήσεις του εθνικού εισοδήματος κατά την τελευταία δεκαετία. Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της ΕΕ (22/4/2009 eurostat) εκτιμάται για το 2008 στο 97,6% του ΑΕΠ, ενώ τα επόμενα έτη προβλέπεται να ξεπεράσει και πάλι το 100% του ΑΕΠ. Σε απόλυτα μεγέθη αυτό μεταφράζεται σε χρέος περίπου 237 δις το 2008 από 141 δις που ήταν το 2000 (στοιχεία eurostat 22/4/2009). Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι αν η κυβέρνηση δεν είχε προχωρήσει σε αναθεώρηση του ΑΕΠ όλα τα προαναφερόμενα μεγέθη θα ήταν δυσμενέστερα.

Το γεγονός αυτό έχει δημιουργήσει και θα συνεχίσει να δημιουργεί έντονα προβλήματα, καθώς η αναζήτηση κεφαλαίων σε περίοδο πιστωτικής στενότητας και μεγάλης ζήτησης είναι πιθανό να οδηγήσει σε περαιτέρω διεύρυνση των επιτοκίων μεταξύ ελληνικών και γερμανικών ομολόγων.

Αξίζει να αναφερθεί ότι οι δαπάνες της γενικής κυβέρνησης για την εξυπηρέτηση του χρέους έχουν αυξηθεί την τελευταία δεκαετία από 18,6 δις σε 37,3 δις, δηλαδή έχουν διπλασιαστεί. Μόνο οι δαπάνες για τόκους, φτάνουν κάθε χρόνο περίπου στο 4,5% του ΑΕΠ, δηλαδή είναι περισσότερες ακόμα και από τις δαπάνες για την εκπαίδευση. Σύμφωνα με τον κρατικό προϋπολογισμό, το 2009 οι δαπάνες για τόκους του χρέους της κεντρικής κυβέρνησης αναμένεται να φτάσουν τα 12 δις ή στο 4,6% του ΑΕΠ, στα ίδια περίπου επίπεδα με το 2008.

Στο πλαίσιο του ορθολογισμού των δημοσίων οικονομικών η Ελλάδα θα αναγκαστεί να αντιμετωπίσει επιπλέον το αφανές χρέος. Προκειμένου η Ελλάδα να μη διογκώσει το πρωτογενές δημοσιονομικό έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης έχει αποφύγει να καταγράψει χρέη νοσοκομείων (του ΕΣΥ προς προμηθευτές), των Δήμων, της ζημιογόνων ΔΕΚΟ και των ασφαλιστικών ταμείων. Το αφανές χρέος στην Ελλάδα, αν και είναι άγνωστο, ως προς το ακριβές του ύψος, είναι σημαντικό και δεδομένης της αναπόφευκτης στο μέλλον αναγνώρισης των υποχρεώσεων του ΕΣΥ, των Δήμων, των ΔΕΚΟ και των ταμείων, εκτιμάται ότι το δημόσιο χρέος θα αυξηθεί ακόμη περισσότερο.

3.2 Συγκρίνοντας

Το 2008, το μέσο κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) στην Ελλάδα ανήλθε στο 96,4% του μέσου κοινοτικού, σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, έξι ελληνικές περιφέρειες βρίσκονται κάτω από το 75% του μέσου κοινοτικού κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Στην ΕΕ των 27 κρατών μελών το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ σημειώνεται στη βορειοανατολική Ρουμανία (24% του κοινοτικού), ενώ το υψηλότερο στο κέντρο του Λονδίνου (303% του κοινοτικού). Ειδικότερα, σε ότι αφορά την Ελλάδα, το 2008, οι περιφέρειες με κατά κεφαλήν ΑΕΠ κάτω του 75% του κοινοτικού είναι η Δυτική Ελλάδα (59,1% του κοινοτικού ΑΕΠ), η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (63,5%), το Βόρειο Αιγαίο (66,1%), η Ήπειρος (68,7%), η Θεσσαλία (73,8%) και τα Ιόνια Νησιά (74,9%). Επίσης, στην Ελλάδα το υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ σημειώνεται στην Αττική (131,1% του κοινοτικού), στη Στερεά Ελλάδα (102,4%) και στο Νότιο Αιγαίο (94,4%). Ακολουθούν η Πελοπόννησος (84,4%), η Κρήτη (82,1%), η Κεντρική Μακεδονία (77,9%) και η Δυτική Μακεδονία (77,2%). Εξάλλου, σε ότι αφορά την ΕΕ των 27 χωρών μελών, οι δεκαπέντε περιφέρειες με το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ βρίσκονται στη Βουλγαρία, την Πολωνία και τη Ρουμανία. Σύμφωνα με τη Eurostat, κάτω από το 75% του κοινοτικού κατά κεφαλήν ΑΕΠ βρίσκονται συνολικά 69 ευρωπαϊκές περιφέρειες. Τέλος, οι περιφέρειες με το υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην ΕΕ είναι το κέντρο του Λονδίνου (303% του κοινοτικού), το Λουξεμβούργο (264%), οι Βρυξέλλες (241%) και το Αμβούργο (202%) (βλέπε, *INE/ΓΣΕΕ, 2008*).

Η αύξηση του ΑΕΠ στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναμένεται να υποχωρήσει κατά 1,8% περίπου το 2009 και να ανακάμψει ελαφρώς στο 0,5% το 2010. Η κατάσταση αυτή αποτελεί συνέπεια της εντεινόμενης οικονομικής κρίσης στην πραγματική οικονομία και του συνεπακόλουθού της, της παγκόσμιας ύφεσης που εκδηλώνεται με τη σημαντική συρρίκνωση του παγκόσμιου εμπορίου και της παραγωγής στον τομέα της μεταποίησης, καθώς και, σε ορισμένες χώρες, με διορθώσεις στις στεγαστικές αγορές. Ωστόσο, η δημόσια κατανάλωση και οι δημόσιες επενδύσεις θα ανακουφίσουν την κατάσταση. Η υποχώρηση των πληθωριστικών πιέσεων ευνοεί επίσης την ιδιωτική κατανάλωση. Τα επιλεκτικά δημοσιονομικά μέτρα που ανακοινώθηκαν από τον Αύγουστο του 2008 θα

περιορίσουν τη συρρίκνωση του ΑΕΠ κατά $\frac{3}{4}$ περίπου. Η ένταση της οικονομικής ύφεσης θα έχει σημαντικές επιπτώσεις στην απασχόληση και στα δημόσια οικονομικά κατά την περίοδο που καλύπτουν οι προβλέψεις.

Η οικονομική ανάπτυξη προβλέπεται ότι θα περιοριστεί στο 1% περίπου το 2008, τόσο στην Ε.Ε. όσο και στη ζώνη του ευρώ από σχεδόν 3% το 2007, σύμφωνα με τις ενδιάμεσες προβλέψεις που δημοσιεύθηκαν εσπευσμένα σήμερα. Το 2009, το πραγματικό ΑΕΠ αναμένεται ότι θα σημειώσει ραγδαία πτώση, κατά 1,8% στην Ε.Ε. και κατά 1,9% στη ζώνη του ευρώ, για να ανακάμψει κατά 0,5% περίπου το 2010.

Οι οικονομικές δραστηριότητες παρουσίασαν σημαντική πτώση παγκοσμίως κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2008. Από την υποχώρηση που παρατηρήθηκε πρόσφατα όσον αφορά, μεταξύ άλλων, τα στοιχεία των ερευνών και τις εισερχόμενες παραγγελίες, προκύπτει ότι η εξασθένηση αυτή είναι πιθανό να διατηρηθεί βραχυπρόθεσμα (βλέπε, *INE/ΓΣΕΕ, 2008*). Αναμένεται ότι η ύφεση θα γίνει αισθητή σε ευρείς τομείς της οικονομίας και οι συνέπειές της θα πλήττουν όλο και πιο έντονα τις οικονομίες των αναδυόμενων αγορών. Για το 2009 συνολικά, η αύξηση του ΑΕΠ παγκοσμίως προβλέπεται ότι θα επιβραδυνθεί στο 0,5% (έναντι 3,3% το 2008 και του εξαιρετικά υψηλού 5% κατά μέσον όρο την περίοδο 2004-2007). Από το δεύτερο εξάμηνο του 2009, η παγκόσμια ανάπτυξη αναμένεται ότι θα παρουσιάσει σταδιακή αλλά μέτρια άνοδο καθώς θα βελτιώνεται η κατάσταση των χρηματοπιστωτικών αγορών και θα γίνεται αισθητός ο αντίκτυπος της χαλάρωσης της μακροοικονομικής πολιτικής (ιδίως στις ΗΠΑ). Συνολικά, η αύξηση του ΑΕΠ παγκοσμίως αναμένεται ότι θα κινηθεί στο 2,5% το 2010.

Κατά το τρίτο τρίμηνο του 2008, το ΑΕΠ υποχώρησε κατά 0,2% τόσο στη ζώνη του ευρώ όσο και στην ΕΕ. Αυτό σημαίνει ότι η ζώνη του ευρώ εισήλθε για πρώτη φορά σε τεχνική ύφεση καθώς το ΑΕΠ υποχώρησε για δεύτερο συνεχές τρίμηνο. Δεδομένης της περαιτέρω υποχώρησης που εμφανίζουν τα στοιχεία των ερευνών σε όλους τους τομείς και τις χώρες και της έντονης επιδείνωσης σε άλλους σημαντικούς δείκτες κατά το τέταρτο τρίμηνο, προβλέπεται ότι θα συνεχιστεί η υποχώρηση του ΑΕΠ καθ' όλη τη διάρκεια του πρώτου εξαμήνου εφέτος. Η κάμψη αναμένεται να πλήξει ευρείς τομείς της οικονομίας σε όλα τα κράτη καθώς θα γίνονται αισθητές η οικονομική κρίση, η αρνητική συγκυρία παγκοσμίως και, σε ορισμένα κράτη μέλη, η καθίζηση της αγοράς ακινήτων. Η υποχώρηση τόσο της ιδιωτικής όσο και της καθαρής εξωτερικής ζήτησης

αναμένεται ότι θα επιβραδύνει σημαντικά την αύξηση του ΑΕΠ, ενώ μόνο η δημόσια κατανάλωση και οι δημόσιες επενδύσεις θα ανακουφίσουν την κατάσταση.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι ακόμη μία «πραγματική Ένωση» από άποψη ισότητας των κρατών, αν λάβουμε υπόψη το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των κρατών μελών της. Αυτό επισημαίνουν τα στοιχεία πρόσφατης έκθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (Eurostat) σχετικά με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Ευρωπαϊκή Ένωση για την περίοδο 2000 – 2003 και το δημοσιονομικό πλαίσιο για την περίοδο 2007 – 2013.

Οι διαφορές στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ των 15 κρατών μελών μπορεί να είναι μικρές, και μάλιστα να έχουν μειωθεί σημαντικά την τελευταία εικοσαετία, όμως εξακολουθούν να παραμένουν. Σε ότι αφορά όμως τις διαφορές στην αγοραστική δύναμη, όπως αυτή μεταφράζεται από το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, οι διαφορές είναι τεράστιες μεταξύ παλαιών και νέων κρατών μελών. Τόσο σημαντικές, που ίσως να πρόκειται για Ένωση δύο ταχυτήτων ή και τριών ταχυτήτων, από άποψη αγοραστικής δύναμης. Ειδικότερα, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Λουξεμβούργου, που εκφράζεται από την άποψη των μονάδων αγοραστικής δύναμης (ΜΑΔ), είναι δύο φορές υψηλότερο από το μέσο όρο των κρατών μελών της Ένωσης των 25. Παράλληλα η Ιρλανδία ξεπερνάει τον ευρωπαϊκό μέσο όρο κατά 31%, ενώ η Δανία, η Αυστρία, η Ολλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο ξεπερνούν το μέσο όρο κατά 20% περίπου. Το Βέλγιο, η Σουηδία και η Γαλλία βρίσκονται 15% πάνω από το μέσο όρο, ενώ η Φινλανδία, η Γερμανία και η Ιταλία το ξεπερνούν κατά 10%.

Σε ότι αφορά τα κράτη που πλησιάζουν στο μέσο όρο:

- Η Ισπανία βρίσκεται 5% κάτω του μέσου όρου, και η Κύπρος 15% χαμηλότερα.
- Η Ελλάδα, η Σλοβενία, η Πορτογαλία και η Μάλτα βρίσκονται μεταξύ 20% και 30% κάτω του ευρωπαϊκού μέσου όρου.
- Η Τσεχία απέχει 30% και η Ουγγαρία 40% από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.
- Τέλος, η Σλοβακία βρίσκεται στο 51%, ενώ Εσθονία, Λιθουανία, Πολωνία και Λετονία κυμαίνονται μεταξύ του 40% – 50% του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Σε ότι αφορά τις περιφέρειες των κρατών μελών στην ΕΕ-25 οι διαφορές στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι ακόμη μεγαλύτερες. Τα στοιχεία μάλιστα που παρουσιάζονται στην έκθεση, επιβεβαιώνουν τις προτάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την κατανομή των ποσών που προβλέπει το δημοσιονομικό πλαίσιο για την περίοδο 2007 – 2013. Η αρμόδια για την περιφερειακή πολιτική Επίτροπος Danuta

Ηόβner σημείωσε ότι τα πιο πρόσφατα στοιχεία, όσον αφορά το ακαθάριστο κατά κεφαλήν εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) στις περιφέρειες της Ευρώπης, δείχνουν ότι οι προτάσεις της Επιτροπής για την περιφερειακή πολιτική και την κοινωνική συνοχή για τα έτη 2007-2013 είναι πλήρως δικαιολογημένες. Ο υψηλός βαθμός περιφερειακών ανισοτήτων πρέπει να εξεταστεί προκειμένου να απελευθερωθεί το τεράστιο αναπτυξιακό δυναμικό της Ευρώπης. Στις προτάσεις της, η Επιτροπή απαιτεί μια περιφερειακή πολιτική βασισμένη στη σύγκλιση, την περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και την συνεργασία μεταξύ των περιφερειών της. Χαρακτηριστικά, η Επίτροπος δήλωσε «Η διεύρυνση έχει αυξήσει σημαντικά τον αριθμό των περιοχών που βρίσκονται κάτω από το κατώτατο όριο στο οποίο η Ένωση επεμβαίνει για να τις βοηθήσει να αναπτυχθούν(βλέπε , *ΙΝΕ/ΓΣΕΕ* ,2008). Γι' αυτό το μεγαλύτερο μέρος του προτεινόμενου προϋπολογισμού για την περίοδο 2007-2013 απευθύνεται στις πιο μειονεκτούσες περιοχές ως προς το στόχο της σύγκλισης». Σύμφωνα με τα στοιχεία της έκθεσης της Επιτροπής οι ανισότητες μεταξύ των περιφερειών της Ένωσης μετά την ένταξη των δέκα νέων κρατών μελών έχουν αυξηθεί.

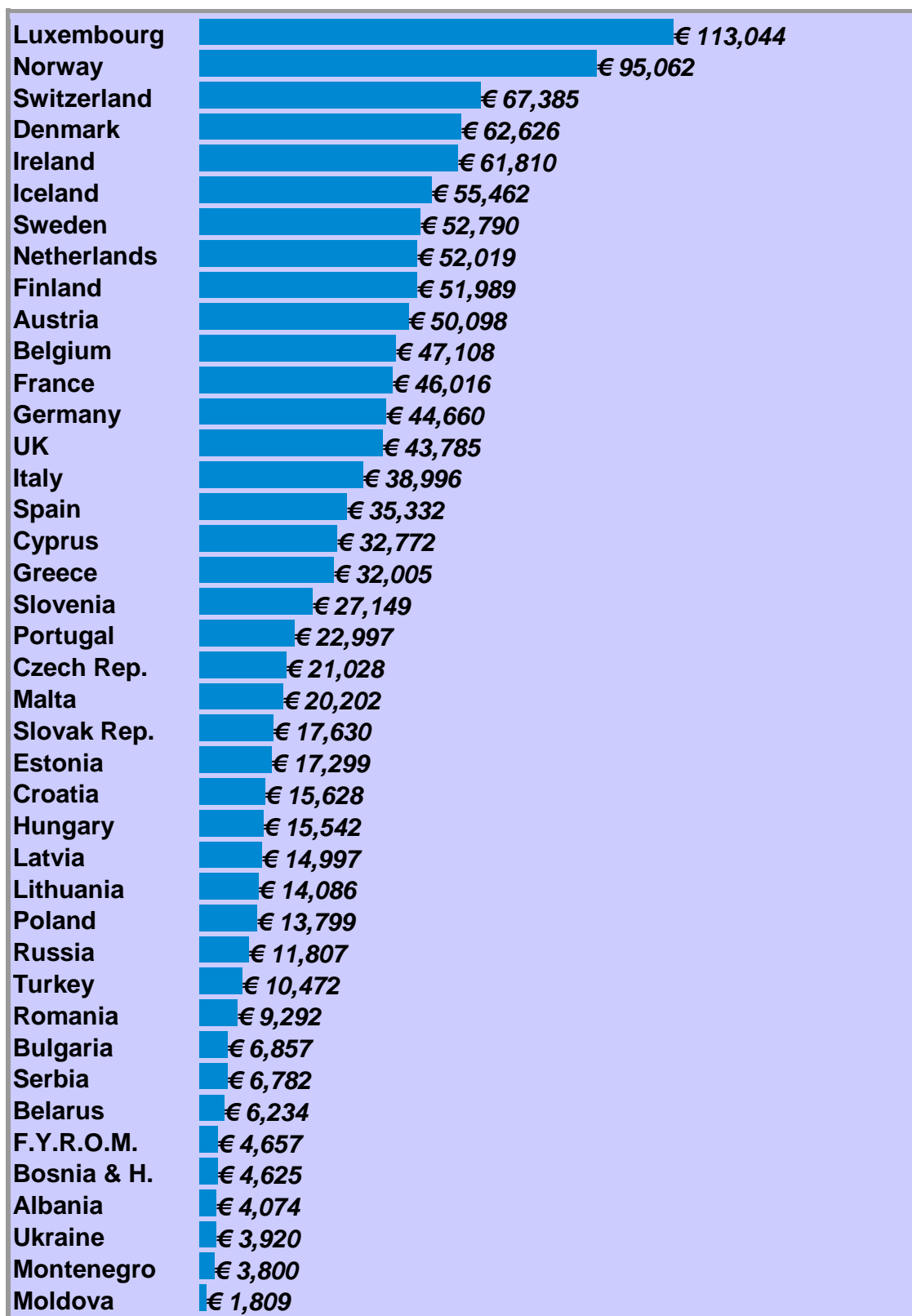
Ειδικότερα:

1. Στα νέα κράτη μέλη το 92% του πληθυσμού τους βρίσκεται σε περιφέρειες που βρίσκονται κάτω του 75% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ-25.
2. Το 61% του πληθυσμού ζει σε περιοχές με κατά κεφαλήν ΑΕΠ κάτω του 50%.
3. Στην ΕΕ-15, 32 περιφέρειες ή το 14% του πληθυσμού κατοικεί σε περιοχές που βρίσκονται κάτω του 75% του μέσου όρου ΑΕΠ της ΕΕ.
4. Άλλες 17 περιφέρειες (16 εκ των οποίων ανήκουν στην ΕΕ-15), που αντιπροσωπεύουν πάνω από το 4% του πληθυσμού της ΕΕ-25, θα είχαν παραμείνει κάτω από το κατώτατο όριο 75% χωρίς την διεύρυνση.
5. Υπάρχουν επίσης 12 περιφέρειες της ΕΕ-15 ΕU15 (13 στην ΕΕ-25) που έχουν καταφέρει να βγουν εκτός του Στόχου 1 των διαρθρωτικών ταμείων της ΕΕ. Αυτές είναι οι επιτυχημένες περιπτώσεις της περιφερειακής πολιτικής. Τέλος σε ότι αφορά την Ελλάδα οι περιφέρειες με το υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ (ΑΕΠ > 75% του μέσου όρου της ΕΕ-25) είναι η Στερεά Ελλάδα με 105,4% και το Νότιο Αιγαίο 88,00%. Αντίθετα, οι φτωχότερες ελληνικές περιοχές που εντάσσονται μάλιστα στο Στόχο 1 (περιφέρειες με κατά κεφαλήν ΑΕΠ < 75% της ΕΕ-25) είναι: (α) Ανατολική Μακεδονία – Θράκη με 57,49%, (β) η Θεσσαλία με 63,01%, (γ) η Ήπειρος με 59,41%, (δ) τα Ιόνια νησιά με 65.71%, (ε) η Δυτική

Ελλάδα με 56,42%, (ζ) η Πελοπόννησος με 73,82%, (η) το Βόρειο Αιγαίο με 74,38% και η Κρήτη με 72,41

Το κατακεφαλην ΑΕΠ στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε σχέση με τις Χώρες της Ευρώπης

4. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

4.1 Συμπληρωματικοί Πίνακες για τα Οικονομικά των Χωρών της Ένωσης

Ελλάδα : αγορές προϊόντων

	Ελλάδα			ΕΕ-15			Σχόλια:
	1996	1997	1998	1996	1997	1998	
Εξωκοινοτικό εμπόριο ως % του ΑΕΠ	6,3	6,2	6,2	8,9	9,7	9,7	(Εξαγωγές + Εισαγωγές)/(2xΑΕΠ)
Ενδοκοινοτικό εμπόριο ως % του ΑΕΠ	9,9	9,7	10,4	15,1	15,6	16,1	“
Ενδοκοινοτικό μερίδιο ΑΞΕ (%)	0,4	0,7	0,9	0,9	1,0	1,7	Εισροή ΑΞΕ σε % του ΑΕΠ
Μερίδιο διασπορευμένων εξαγορών και συγχωνεύσεων	0,1	0,3	0,4	100	100	100	% του συνόλου της ΕΕ (1998, 9 μήνες)
Οδηγίες ενιαίας αγοράς ^{α)}	7,5	5,2	6,2	26,7	14,9	12,6	% που δεν έχουν ακόμη μεταφερθεί (1997-1999)
Αξία των προσκλήσεων υποβολής προσφορών δημοσ. στην Επίσημη Εφημερίδα	37,9	43,3	44,7	11,2	12,8	13,1	% του συνόλου των δημοσίων συμβάσεων
Συνολικό επίπεδο τιμών	76	80	76	100	100	100	ΕΕ-15=100, 1998 εκτίμηση
Επίπεδο τιμών στη μεταποίηση	96	96	:	100	100	:	ΕΕ-15=100
Επίπεδο τιμών στις υπηρεσίες	71	74	:	100	100	:	“
Επίπεδο τιμών στις κατασκευές	68	72	:	100	100	:	“
Παραγωγικότητα εργασίας	:	75	:	:	100	:	ΠΑΔ, ΕΕ-15=100
Απασχόληση στις ΜΜΕ	87	86	:	66	66	:	Ως % της συνολικής απασχόλησης στη βιομηχανία και τις υπηρεσίες

α) Για την ΕΕ-15, ποσοστό των οδηγιών για την εσωτερική αγορά που δεν έχουν ακόμη μεταφερθεί στο σύνολο της Ένωσης.

Πηγή: ΟΟΣΑ, AMDATA, BACH, Eurostat και υπηρεσίες της Επιτροπής.

Πίνακας 4.1

**Εξέλιξη των μέσων ποσοστών πληθωρισμού (ΕνΔΤΚ)
και της τιμής αναφοράς ^{α)}**

	Ιαν.99	Φεβ.99	Μάρ.99	Απρ.99	Μάι.99	Ιούν.99	Ιουλ.99	Αύγ.99	Σεπ.99	Οκτ.99	Νοί.99	Δεκ.99	Ιαν.00	Φεβ.00	Μάρ.
B	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,8	0,8	0,9	0,9	1,0	1,1	1,2	1,3	1,4
D	<u>0,6</u>	<u>0,5</u>	<u>0,5</u>	<u>0,5</u>	<u>0,5</u>	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,6	0,8	0,9	1,1
E	1,7	1,7	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	1,9	2,0	2,1	2,2	2,4	2,4	2,5
F	<u>0,6</u>	<u>0,6</u>	<u>0,6</u>	0,5	0,5	<u>0,4</u>	<u>0,4</u>	<u>0,4</u>	<u>0,4</u>	<u>0,4</u>	<u>0,5</u>	<u>0,6</u>	<u>0,7</u>	<u>0,8</u>	<u>0,5</u>
IRL	2,2	2,3	2,4	2,4	2,4	2,3	2,3	2,2	2,2	2,2	2,3	2,5	2,7	2,9	3,1
I	1,9	1,9	1,8	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,7	1,7	1,8	1,5
L	<u>0,7</u>	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,6	0,6	0,7	0,9	1,0	1,4	1,6	1,8
NL	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	1,9	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,5
A	0,7	0,7	0,6	<u>0,5</u>	<u>0,5</u>	<u>0,4</u>	<u>0,4</u>	<u>0,4</u>	<u>0,4</u>	<u>0,4</u>	<u>0,4</u>	<u>0,5</u>	<u>0,6</u>	<u>0,8</u>	<u>0,5</u>
P	2,3	2,4	2,5	2,6	2,6	2,5	2,4	2,4	2,4	2,3	2,3	2,2	2,1	2,0	1,5
FIN	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,3	1,5	1,6	1,8
EUR-11	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	1,1	1,2	1,3	1,4
DK	1,3	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	1,4	1,5	1,6	1,8	1,9	2,1	2,2	2,3	2,4
EL	4,4	4,3	4,2	4,0	3,8	3,5	3,2	2,9	2,6	2,4	2,3	2,1	2,1	2,0	2,0
S	0,8	<u>0,7</u>	<u>0,6</u>	<u>0,5</u>	<u>0,4</u>	<u>0,3</u>	<u>0,2</u>	<u>0,2</u>	<u>0,3</u>	<u>0,4</u>	<u>0,5</u>	<u>0,6</u>	<u>0,6</u>	<u>0,7</u>	<u>0,8</u>
UK	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	1,2	1,2
EE-15	1,3	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,3	1,3	1,4
Μέσος όρος των 3 ΚΜ με τις αλιότερες επιδόσεις ^{β)}	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,4	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,6	0,8	0,5
Τιμή αναφοράς ^{γ)}	2,1	2,1	2,1	2,0	2,0	1,9	1,8	1,8	1,9	1,9	2,0	2,1	2,1	2,3	2,4

α) Όπως μετράται από την εκατοστιαία μεταβολή του αριθμητικού μέσου των τελευταίων 12 μηνιαίων δεικτών σε σχέση με τον αριθμητικό μέσο των 12 μηνιαίων δεικτών της προηγούμενης περιόδου.

β) Μη σταθμισμένος αριθμητικός μέσος των τριών κρατών μελών με τις καλύτερες επιδόσεις (υπογραμμισμένα) από πλευράς σταθρότητας τιμών· η ταξινόμηση έγινε με τη χρησιμοποίηση μη στραγγιλαστούμενων στοιχείων.

γ) Μέσος όρος των τριών χωρών με τις καλύτερες επιδόσεις συν 1,5 εκατοστιαία μονάδα· ίδια μέθοδος με εκείνη που χρησιμοποιήθηκε στην έκθεση για τη σύγκλιση 1998.

Πηγή: Eurostat

Πίνακας 4.2

Κόστος εργασίας στα κράτη μέλη της ΕΕ (εκατοστιαία μεταβολή, σύνολο οικονομίας)												
	Ονομαστική αμοιβή ανά εργαζόμενο				Παραγωγικότητα της εργασίας				Ονομαστικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος			
	1992 ,95 ^{α)}	1996 ,99 ^{α)}	1999	2000*	1992 ,95 ^{α)}	1996 ,99 ^{α)}	1999	2000*	1992 ,95 ^{α)}	1996 ,99 ^{α)}	1999	2000*
B	4,0	2,0	2,1	2,2	1,6	1,5	1,2	2,2	2,3	0,5	0,9	0,0
D	5,5	1,7	1,9	2,0	2,2	1,7	1,2	2,5	3,2	0,0	0,7	-0,4
E	5,7	3,0	2,4	2,9	1,9	0,7	0,3	1,0	3,7	2,3	2,0	1,9
F	2,9	2,3	1,9	2,1	1,7	1,7	1,3	1,9	1,2	0,7	0,6	0,2
IRL	4,4	5,2	7,0	6,8	2,8	4,1	3,9	4,2	1,5	1,0	2,9	2,5
I	4,4	2,6	1,9	2,4	2,4	0,8	0,5	1,7	1,9	1,7	1,4	0,8
L	4,1	2,0	2,5	2,5	2,9	1,2	0,2	1,6	1,2	0,8	2,3	1,0
NL	3,2	2,4	3,7	4,0	1,6	0,8	1,0	1,5	1,6	1,6	2,7	2,4
A	4,2	1,8	2,8	1,6	1,4	1,6	1,3	2,4	2,7	0,2	1,5	-0,7
P	8,7	4,4	5,1	4,8	3,0	1,4	1,1	2,4	5,5	2,9	4,0	2,4
FIN	2,5	2,9	2,4	4,0	4,2	2,1	0,1	2,5	-1,7	0,7	2,3	1,4
EUR-11	4,5	2,3	2,2	2,5	2,1	1,4	1,0	2,0	2,4	0,9	1,2	0,5
DK	2,9	3,7	4,1	3,8	2,3	1,3	0,6	1,8	0,6	2,4	3,5	1,9
EL	11,3	7,9	4,8	4,7	-0,5	2,2	2,2	2,5	11,9	5,5	2,5	2,1
S	4,0	3,6	1,4	4,1	3,4	1,9	1,5	2,5	0,6	1,7	-0,1	1,5
UK	3,9	4,6	4,9	5,0	2,4	1,2	0,8	2,3	1,5	3,4	4,1	2,6
EE-15	4,5	2,8	2,7	3,0	2,1	1,3	1,0	2,1	2,3	1,4	1,7	0,9

α) Μέση ετήσια εκατοστιαία μεταβολή.
* Οικονομικές προβλέψεις άνοιξης 2000.

Πίνακας 4.3

Δημοσιονομικό πλεόνασμα / έλλειμμα στα κράτη μέλη της ΕΕ

(καθαρή ικανότητα χρηματοδότησης (+) / καθαρές δανειακές ανάγκες (-) της γενικής κυβέρνησης, % του ΑΕΠ)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000*
B	-4,2	-3,7	-2,0	-1,0	-0,9	-0,5
D	-3,3	-3,4	-2,6	-1,7	-1,1	-1,0
E	-6,9	-5,0	-3,2	-2,6	-1,1	-0,7
F	-5,5	-4,2	-3,0	-2,7	-1,8	-1,5
IRL	-2,5	-0,6	0,8	2,1	2,0	1,7
I	-7,6	-7,1	-2,7	-2,8	-1,9	-1,5
L	2,2	2,7	3,6	3,2	2,4	2,6
NL	-4,2	-1,8	-1,2	-0,8	0,5	1,0
A	-5,1	-3,8	-1,9	-2,5	-2,0	-1,7
P	-4,2	-3,8	-2,6	-2,1	-2,0	-1,5
FIN	-3,7	-3,2	-1,5	1,3	2,3	4,1
EUR-11	-4,9	-4,2	-2,6	-2,0	-1,2	-0,9
DK	-2,3	-1,0	0,5	1,2	3,0	2,4
EL	-10,2	-7,8	-4,6	-3,1	-1,6	-1,3
S	-7,9	-3,4	-2,0	1,9	1,9	2,4
UK	-5,8	-4,4	-2,0	0,3	1,2	0,9
EE-15	-5,1	-4,2	-2,4	-1,5	-0,6	-0,4

* Οικονομικές προβλέψεις άνοιξης 2000.

Πίνακας 4.4

**Μακροπρόθεσμα επιτόκια
στα κράτη μέλη της ΕΕ**
(12μηνοι μέσοι όροι)

	1995	1996	1997	1998	1999	Μάρτιος 2000 ^{α)}
B	7,5	6,5	5,8	4,8	4,7	5,2
D	6,9	6,2	5,6	<u>4,6</u>	4,5	4,9
E	11,3	8,7	6,4	4,8	4,7	5,1
F	7,5	6,3	5,6	<u>4,6</u>	<u>4,6</u>	<u>5,0</u>
IRL	8,3	7,3	<u>6,3</u>	4,8	4,7	5,1
I	12,2	9,4	6,9	4,9	4,7	5,1
L	7,2	<u>6,3</u>	5,6	4,7	4,7	5,1
NL	6,9	6,2	5,6	4,6	4,6	5,0
A	7,1	6,3	<u>5,7</u>	<u>4,7</u>	<u>4,7</u>	<u>5,1</u>
P	11,5	8,6	6,4	4,9	4,8	5,2
FIN	8,8	<u>7,1</u>	<u>6,0</u>	4,8	4,7	5,1
EUR-11 ^{β)}	8,7	7,2	6,0	4,7	4,6	5,0
DK	8,3	7,2	6,3	4,9	4,9	5,3
EL ^{γ)}	17,0	14,5	9,9	8,5	6,3	6,4
S	10,2	<u>8,0</u>	6,6	5,0	<u>5,0</u>	<u>5,4</u>
UK	8,3	7,9	7,1	5,6	5,0	5,3
EE-15 ^{β)}	8,8	7,5	6,3	4,9	4,7	5,1
Τιμή αναφοράς ^{γ)}		9,1	8,0	6,6	6,8	7,2
Μέσος όρος 3 χωρών με τις καλύτερες επιδόσεις σταθερότητας τιμών		7,1	6,0	4,6	4,8	5,2
Δείκτης διασποράς ^{δ)}		1,3	1,8	1,0	0,5	0,2

α) Μέσος όρος Απριλίου 1999-Μαρτίου 2000.

β) Σταθμικός μέσος με βάση το ΑΕΠ.

γ) Μέσος όρος επιτοκίων των τριών κρατών μελών (υπογραμμίζονται)
με τις καλύτερες επιδόσεις σε όρους σταθερότητας τιμών συν
2 εκατοστιαίες μονάδες.

δ) Μετράται μέσω της τυπικής απόκλισης.

Πίνακας 4.5

4.2 Άρθρα της Συνθήκης Σύγκλισης

Πλαίσιο : Στοιχεία για το κριτήριο σύγκλισης των επιτοκίων

Το τέταρτο εδάφιο του άρθρου 121, παράγραφος 1 της συνθήκης ορίζει ότι η διάρκεια της ονομαστικής σύγκλισης και της σταθερότητας της συναλλαγματικής ισοτιμίας των κρατών μελών πρέπει να αξιολογείται με βάση τα μακροπρόθεσμα επιτόκια. Το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 21 σχετικά με τα κριτήρια της σύγκλισης αναφέρει περαιτέρω ότι "Τα επιτόκια αυτά υπολογίζονται βάσει μακροπρόθεσμων ομολόγων του δημοσίου ή συγκρίσιμων χρεογράφων , λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορές των εθνικών ορισμών. " .Το άρθρο 5 του πρωτοκόλλου αριθ. 21 αναφέρει ότι τα στατιστικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται για την εφαρμογή των κριτηρίων σύγκλισης παρέχονται από την Επιτροπή. Ωστόσο, στο πλαίσιο του κριτηρίου των επιτοκίων, το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα εκπόνησε τα κριτήρια εναρμόνισης των σειρών των αποδόσεων των δεκαετών ομολόγων αναφοράς για λογαριασμό της Eurostat και άρχισε τη συλλογή στοιχείων από τις κεντρικές τράπεζες, εργασία την οποία συνέχισε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Τα ομόλογα που επιλέγονται να συμπεριληφθούν στη σειρά αυτή έχουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- 1- εναπομένουσα διάρκεια πλησίον των 10 ετών·
- 2- έχουν εκδοθεί από την κεντρική κυβέρνηση·
- 3- έχουν την κατάλληλη ρευστότητα, που αποτελεί το βασικό κριτήριο επιλογής· ή εκλογή μεταξύ ενός μόνο μεγέθους αναφοράς ή του απλού μέσου όρου ενός δείγματος βασίζεται στην απαίτηση αυτή·
- 4- απόδοση προ φόρων·
- 5- σταθερό τοκομερίδιο.

Για όλα τα κράτη μέλη, τα αντιπροσωπευτικά επιτόκια που χρησιμοποιούνται στην εξέταση αυτή ενσωματώνουν όλα τα ανωτέρω χαρακτηριστικά. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται η συγκρισιμότητα ανάμεσα στα κράτη μέλη. Από το Δεκέμβριο 1997, 11 κράτη μέλη χρησιμοποιούν ένα μόνο ομόλογο αναφοράς και 4 κράτη μέλη ένα δείγμα ομολόγων (Γερμανία, Ισπανία,

Πορτογαλία, Σουηδία). Η εναρμονισμένη σειρά για την Ελλάδα αρχίζει από τα μέσα του 1997, εφόσον το δεκαετές ομόλογο αναφοράς είναι διαθέσιμο από τον Ιούνιο 1997. Πριν από την ημερομηνία αυτή, το αντιπροσωπευτικό επιτόκιο βασιζόταν στα καλύτερα διαθέσιμα υποκατάστατα: απόδοση επταετούς ομολόγου με σταθερό τοκομερίδιο από το Μάρτιο έως τον Ιούνιο 1997, επιτόκια έκδοσης επταετών ομολόγων από το Φεβρουάριο 1996 έως τον Ιανουάριο 1997 και επιτόκια έκδοσης πενταετών ομολόγων από το Σεπτέμβριο 1992 έως τον Ιανουάριο 1996.

Πλαίσιο : Ομοιότητες και Διαφορές ΜΣΙ & ΜΣΙ ΙΙ

Τα κοινά στοιχεία των ΜΣΙ και ΜΣΙ ΙΙ είναι:

1 οι κεντρικές ισοτιμίες και οι ζώνες διακύμανσης καθορίζονται με κοινές διαδικασίες (στις οποίες συμμετέχουν οι Υπουργοί Οικονομικών, οι ΕΚΤ, οι διοικητές των κεντρικών τραπεζών των κρατών μελών και η Επιτροπή).

2 η τυπική ζώνη απόκλισης είναι $\pm 15\%$, ενώ δεν αποκλείεται η δυνατότητα στενότερων περιθωρίων.

3 η παρέμβαση στήριξης με κατάλληλη χρηματοδότηση θα είναι αυτόματη στο όριο.

4 οι επανευθυγραμμίσεις θα γίνονται με κοινή διαδικασία. Οι βασικές διαφορές μεταξύ του ΜΣΙ και του ΜΣΙ ΙΙ είναι:

1 οι διμερείς δεσμοί μεταξύ του ευρώ και των νομισμάτων του "προθαλάμου" (δηλαδή του λεγόμενου υποδείγματος "κέντρου και ακτινών - hub and spokes") αντικαθιστούν τους πολυμερείς δεσμούς στον ΜΣΙ. κατ' αναλογία, οι υποχρεώσεις παρέμβασης θα είναι διμερείς μεταξύ της ΕΚΤ και κάθε εθνικής κεντρικής τράπεζας του "προθαλάμου". Ο ΜΣΙ χαρακτηριζόταν από πολυμερείς υποχρεώσεις παρέμβασης.

2 το ευρώ αποτελεί το επίσημο νόμισμα "πρόσδεσης" του ΜΣΙ ΙΙ. ενώ το DEM λειτουργούσε ως de facto σημείο πρόσδεσης του ΜΣΙ, αυτός ο ρόλος δεν ήταν επίσημος. Με το ευρώ ως επίσημο νόμισμα πρόσδεσης, η λειτουργία του ΜΣΙ ΙΙ θα εστιαστεί σαφώς στην ανάγκη τόνωσης της σύγκλισης μεταξύ των χωρών του προθαλάμου προς τα πρότυπα μακροοικονομικής σταθερότητας της ζώνης ευρώ.

3 η ΕΚΤ ή οποιαδήποτε εθνική κεντρική τράπεζα χώρας που δεν συμμετέχει στο ευρώ θα έχει επισήμως το δικαίωμα να αναστείλει την παρέμβαση εάν κινδυνεύει ο στόχος της σταθερότητας των τιμών· η εν λόγω "ρήτρα διασφάλισης" δεν υπήρχε επισήμως στον ΜΣΙ μολονότι τα γεγονότα του 1992/1993 έδειξαν ότι υπήρχαν όρια στη δέσμευση "απεριόριστης παρέμβασης".

4 οι επανευθυγραμμίσεις θα γίνονται εγκαίρως. Η εμπειρία από τον ΜΣΙ το 1992/1993 κατέδειξε τους κινδύνους μη προσαρμογής των κεντρικών ισοτιμιών πριν από την εμφάνιση κερδοσκοπικών πιέσεων. Στον ΜΣΙ II, όλα τα μέρη που συμμετέχουν στη συμφωνία, συμπεριλαμβανομένης της ΕΚΤ, θα έχουν το δικαίωμα να ξεκινήσουν μία διαδικασία η οποία είναι δυνατόν να καταλήξει σε επανευθυγράμμιση. Στον ΜΣΙ, η διαδικασία επανευθυγράμμισης της κεντρικής ισοτιμίας ενός νομίσματος μπορούσε να κινηθεί μόνο από το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

- « Εξέλιξη βασικών μεγεθών ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος εθνικού και περιφερειακού επιπέδου » ,Π.Α. Καββαδία , *Στοιχειά στατιστικής 4* ,Αθήνα, 1993
- « Η Ελλάδα και η ΕΕ, ένας απολογισμός » , Ευρωπαϊκή Επιτροπή , Αθήνα , 2002
- « Ε.Ε., δίκαιο, οικονομία , πολιτικές » , Ν.Μούσης ,Αθήνα , 2006
- « Η πραγματική σύγκλιση » , ΙΝΕ/ΓΣΕΕ , Αθήνα ,2008

Δικτυακοί Τόποι

- Europa.eu.int/comm/regional_policy
- Europa.eu.int/council/off/conclu
- Statistics.gr
- Culture.gr
- Ecb.com